

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΝΟΡΙΑΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΙΖ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 | 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1968 | ΑΡΙΘ. 23

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'

ε'. Πηγαί.

Μεταξύ τῶν φιλολογικῶν πηγῶν τῆς ἐπιστολῆς τὴν πρώτην θέσιν καταλαμβάνουν χωρία τῆς Π.Δ., κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο'. Ἐνίοτε ὁ συντάκτης παραλλάσσει τὸ κείμενον τῆς Γραφῆς, εἴτε λόγῳ ἐσφαλμένης χρήσεως τοῦ χωρίου ἀπὸ μνήμης, εἴτε καὶ λόγῳ σκοπίμου παραλλαγῆς, ὅπως προσαρμοσθῆ τὸ χωρίον πρὸς τὰ συμφραζόμενα. Ἐν κ. 28,3 ἐμφανίζεται περιέργως συμφωνία μετὰ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Π.Δ. Πολυαριθμότητα λοιπὸν εἶναι καὶ τὰ χωρία τῆς Π.Δ., ἀλλὰ καὶ τὰ παραδείγματα, τὰ ἐξ αὐτῆς εἰλημμένα. Ὡς δὲ καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀξία ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς Π.Δ. εἰς τε τὴν γλῶσσαν, τὸ ὕφος καὶ τὴν καθόλου λογοτεχνικὴν ὑφὴν διατυπώσεως. Ἐκφράζεται ἡ γνώμη ὑπὸ τινων, ὅτι δὲν ἀποκλείεται ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς νὰ παρέθεσε τὰ χωρία ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ἔχων ἐνώπιόν του οὐχὶ τὸ κείμενον ὀλόκληρον τῆς ἐν λόγῳ μεταφράσεως τῆς Π.Δ., ἀλλ' ἐπιτομὴν κατ' ἐπιλογὴν, ἄλλαις λέξεσιν «Ἀνθολόγιον» ἀλφαβητικῶς διατεταγμένον, διὰ κατηχητικούς καὶ ὁμιλητικούς ἢ ἐποικοδομητικούς σκοπούς. Τοιαῦται Συλλογαὶ ἢ Ἀνθολογίαι ποικίλου περιεχομένου προϋπήρχον παρά τε τοῖς Ἑλλησι καὶ παρά τῇ Συναγωγῇ, ἐκ τούτων δὲ μετεδόθησαν ὡς πρότυπα καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς. Εἰς τοιού-

του είδους λοιπόν «'Ανθολόγια» ἴσως νὰ ἔχη καὶ ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς ἀνεύρει ποικίλους καὶ διαφόρους συνδυασμοὺς χωρίων καὶ σωρεῖαν κειμένων, οἷα π.χ. ἐν 8,2 ἐ. 14,4. 18,1. 23,5. 26,2. 27,5. 29,3. 34,3.6. 50,4. 52,3 ἐ. 53,2 ἐ. 56,3 - 15. 60,3. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ χωρία τῆς Κ.Δ. δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ προέρχωνται ἐκ παρομοίων πηγῶν, Συλλογῶν Κυριακῶν Λογίων, αἴτινες ἴσως ἀπετέλουν τὸ Ἐπίμετρον ἢ τὸ Συμπλήρωμα τῶν Συλλογῶν ἢ Ἀνθολογιῶν τῆς Π.Δ. (Ο'), π.χ. ἐν 13,2. 46,8. Πολλάκις εἰς γραφικά τινὰ χωρία ἐξέρχεται τοῦ πλαισίου τῆς γραφικῆς ἀφηγήσεως καὶ ὡς λέγει ὁ Ρ. Κπορ⁶, «ἡ ἐνιαχοῦ διάθησις, ἣν ἡ μεταγενεστέρα Ἰουδαϊκὴ, ἰδίᾳ ἢ ἑλληνιστικὴ τάσις διδασχῆς καὶ ἐποικοδομῆς ἐχρησιμοποίησε, προκειμένου περὶ ἀφηγήσεων ἐκ τῆς Π.Δ., δὲν παρέμεινεν ἄγνωστος εἰς τὸν συγγραφέα τῆς ἡμετέρας ἐπιστολῆς». Πρβλ. π.χ. 7,6. 11,2. 31,3. 43,2-5.

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐκ τῆς Π.Δ. εἰλημμένων χωρίων, ἡ Κ.Δ. ἐμφανίζεται μειονεκτοῦσα κατὰ πολὺ. Σημεῖτόν δ' ὅτι ἡ Π.Δ. ὀνομάζεται μόνη «Γραφή», ἥτοι ἡ «Ἁγία Γραφή» (23,3.5. 34,6. 35,7. 42,5. Πρβλ. 45,2. 53,1). Βέβαιον εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὁ συντάκτης ἐχρησιμοποίησεν ἐκ τῆς Κ.Δ. τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου Α' Κορ., Ἑβρ., Ρωμ., ἴσως τὴν Α' Πέτρου, πιθονὸν καὶ τοῦ Ἰακώβου, ἐκ δὲ τῶν Εὐαγγελίων τὸ τοῦ Ματθαίου. Δὲν ἀποκλείεται εἰς τινὰ σημεῖα νὰ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ, ὡς καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Ἄν δὲ καὶ ἕτερα βιβλία τῆς Κ.Δ. ὁ συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησε, τοῦτο δὲν δύναται μὲν ν' ἀποκλεισθῇ, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ.

Ὅτι ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Κορινθίους ἔζη ὡς πνευματικὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἦτο πλήρως ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πνεύματος· ὅτι δ' ἐπίσης ἦτο τέλειος γνώστης τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως καὶ τῶν ποικιλωτάτων μορφῶν τῆς διατυπώσεώς της καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς χρησιμοποιουμένων ὄρων, ἀπέ-

6. Clemens an die Korinther, ἐν E. Hennecke, Handbuch zu den Neutestamentlichen Apokryphen, Tübingen 1914 σ. 173.

δειξεν ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Ἑλληνικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες, ἑλληνικὴ παιδεία καὶ Χριστιανισμὸς ἠνώθησαν ἀμοιβαίως καὶ ἐπωφελῶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως. Ἐπίδρασιν μείζονα ἐπ' αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἤσκησεν ἡ Στοά (Πρβλ. ἰδίᾳ κ. 19 ἔ.), ἃν καὶ πυθαγόρειοι καὶ πλατωνικαὶ ἐπιδράσεις συνωθοῦνται εἰς τινὰς θέσεις τῆς ἐπιστολῆς μετὰ τῶν στωικῶν ἰδεῶν. Ὑπαινιγμοὺς ἐπίσης ἀπαντᾷ τις, εἰλημμένους ἐκ τῶν Κυνικῶν, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Πλουτάρχου κ.ἄ. Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ὅτι ἦτο οἰκείος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Γεωγραφίας καὶ Κοσμογραφίας. Ἐνιαχοῦ προδίδεται βεβαία τις γνῶσις τῆς συγχρόνου τοῦ συγγραφέως ἐθνικῆς Γνώσεως. Ἄλλ' ὁμολογητέον, ὅτι δὲν εἶναι εὐχερῆς ἡ ἀπόδειξις καὶ ἀκόμη ἡ ὑπόδειξις τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν, ἐξ ὧν πιθανῶς ἠντλησεν ὁ συγγραφεὺς ἢ ἃς εἶχεν ὑπ' ὄψιν του.

Εἰς τινὰς θέσεις προδίδει ἐπίσης ὁ σ. τὴν γνῶσιν ἰουδαϊκῶν Ἀποκρύφων, ἅτινα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του δὲν εἶχον εἰσέτι ἐκκαθαρισθῆ καὶ ἀποχωρισθῆ τοῦ Κανόνος τῆς Π.Δ. Τοῦτο δέ, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἰουδαϊκαὶ πηγαί, αἱ ὑπὸ τοῦ σ. ἡμῶν χρησιμοποιηθεῖσαι, φανερώνει πόσον ἐγγύς ἴστατο ἡ μόλις τότε ἀρχομένη χριστιανικὴ Θεολογία καὶ Θρησκευτικότης τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κόσμον τῆς Πίστεως καὶ τῶν θρησκευτικῶν Ἰδεῶν τοῦ Ἰσραήλ. Σημειωθῆτω δ' ἐπίσης ὅτι τὸ ἑλληνιστικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, μετεβιβάσθη τῷ συγγραφεῖ ὑπὸ τοῦ ἐν διασπορᾷ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἔστω ὡς παράδειγμα τοῦ γεγονότος τούτου ἡ ἀποκλειστικὴ ὑπὸ τοῦ σ. τῆς ἐπιστολῆς χρῆσις τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'.

Κατὰ πόσον δὲ εἰς τὰ λειτουργικὰ χωρία τῆς ἐπιστολῆς ἐχρησιμοποιήθησαν προγενέστεραι χριστιανικαὶ λειτουργικαὶ πηγαί, προσευχαὶ καὶ ὕμνοι, δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποφανθῶμεν. Βέβαιον πάντως δύναται νὰ θεωρηθῆ, ὅτι τὰ σχετικὰ χωρία ἐν τῇ ἐπιστολῇ διατηροῦσι παραδεδομένους τύπους. Ὅ,τι δὲ τυχὸν δὲν εἶναι ἐν αὐτοῖς καθαρῶς καὶ εἰδικῶς χριστιανικόν, δέον ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἰουδαϊκο-ἑλληνικὴν θρησκευτικότητα.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ
Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

Ἡ προσέλευσις εἰς τὴν Ἰ. Ἐξομολόγησιν.

Πολλοὶ ἐκ τῶν πιστῶν, ἀφώτιστοι ὄντες εἰς θεμελιώδεις ἀληθείας τῆς ἀγίας μας θρησκείας, θεωροῦν καθήκόν των νὰ κοιωνοῦν τῶν ἀχράντων μυστηρίων μόνον κατὰ τὰς μεγάλας δεσποτικὰς ἢ καὶ θεομητορικὰς ἑορτὰς (π.χ. Χριστοῦγεννα, Πάσχα, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου), κατὰ τὰς προηγουμένας δὲ τῶν ἑορτῶν τούτων ἡμέρας παρατηρεῖται τοιοῦτοτρόπως συρροὴ καὶ εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας ἢ Ἰ. Ἐξομολογήσεως. Καὶ ὡς ἡ πείρα μαρτυρεῖ, οὔτε οἱ ἑξομολόγοι προφθάνουν νὰ ἀνταποκριθοῦν χρονικῶς εἰς αὐτὴν τὴν συρροήν, ἐν μέσῳ καὶ τῶν λοιπῶν ἐφημεριακῶν ὑποχρεώσεων των, οὔτε καὶ τὸ Μυστήριον διεξάγεται καὶ τελεῖται κατὰ ἱκανοποιητικὸν τρόπον. Εἶναι, λοιπόν, ἀνάγκη τακτικῆς διαφωτίσεως τοῦ ποιμνίου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, μὲ εἰδικὰ κηρύγματα καὶ μὲ κατ' ἰδίαν νουθεσίαν τῶν ἐνοριτῶν, ὥστε ἡ Ἰ. Ἐξομολόγησις νὰ καταστῇ συγχωτέρα καὶ ἀνετωτέρα, δίδουσα οὕτω οὐσιαστικούς καρπούς. Ἡ διαφώτισις αὐτὴ ἔχει τὴν θέσιν της, μὲ ὀλίγα καίρια λόγια, καὶ κατὰ τὰς μνημονευθείσας ἑορτὰς, ὅποτε τὸ ἐκκλησίασμα εἶναι πολὺ καὶ ὁ ἀγαθὸς σπόρος, μὲ τὸ σχετικὸν κήρυγμα, θὰ πέσῃ εἰς εὐρὺ ἔδαφος ψυχῶν.

Ἡ ἔννοια τῆς «συμμαρτυρίας».

Μία ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις καὶ ἀναγκαίας προϋποθέσεις διὰ τὴν εἰσδοχὴν ἐνὸς μέλους τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ἰ. Κλήρου εἶναι καὶ ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ «συμμαρτυρία». Ἡ βεβαίωσις αὐτὴ δὲν εἶναι ἐν ἀπλοῦν τυπικὸν «χαρτί», ἀλλὰ ἡ βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ ἐπίσκοπος διὰ νὰ κρίνῃ, ὅτι ὁ ὑποψήφιος κληρικὸς δὲν ἔχει κωλύματα ἠθικῆς φύσεως διὰ νὰ λάβῃ τὸ Μυστήριον τῆς Ἰερωσύνης καὶ νὰ γίνῃ λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου καὶ ποιμὴν ψυχῶν. Εἶναι, λοιπόν, αὐτονόητον, ὅτι αἱ «συμμαρτυρίαι» πρέπει νὰ ἐκδίδωνται ὄχι περιστατικῶς, ἀλλ' ἀπὸ πνευματικούς οἱ ὅποιοι γνωρίζουν καλῶς — καὶ ὄχι μόνον διὰ τῆς Ἰ. Ἐξομολογήσεως — τοὺς ἐπιθυμοῦντας καὶ κινουμένους νὰ γίνουσι κληρικοί. Εἰς τὴν μὴ συνειδητὴν καὶ μὴ φωτισμένην ἀνταπόκρισιν διαφόρων πνευματικῶν εἰς τὸ εἰδικὸν καθήκόν των τοῦτο ὀφείλεται ἀσφαλῶς ἐν μέρος περιπτώσεων εἰσελεύσεως εἰς τὸν Κλήρον στοιχείων σαπρῶν, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία διαβάλλεται καὶ οἱ πιστοὶ σκαν-

Θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν εἰς ἐνοριακοὺς κύκλους

Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΑΪΚΩΝ ΕΝ Τῃ, ΕΝΟΡΙΑΚῃ, ΖΩῃ,

Ζ'.

Οἱ λαϊκοὶ ἔχουν ποικίλας εὐκαιρίας καὶ δυνατότητας συνεργασίας μετὰ τοῦ ἱερέως πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ ἀξιοποίησιν τῆς ἀρχιερατικῆς, προφητικῆς καὶ βασιλικῆς ἐνεργείας τοῦ Κυρίου. Ἄνευ τῆς συνεργασίας τῶν λαϊκῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ καρποφορήσῃ πλήρως ἡ ἐργασία τοῦ ἱερέως. Ὡς ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος ἐν Πράξ. ιη', 18 καὶ Ρωμ. ις', 3 ἐστήριζαν τὸν Ἀπόστολον Παῦλον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, τοιοῦτοτρόπως οἱ λαϊκοὶ διὰ τῶν αἰῶνων ἐνισχύουν πνευματικῶς τοὺς ποιμένας καὶ τὸν πιστὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ. Πάντοτε ὑπάρχουν ἐν ταῖς ἐνορίαις λαϊκοί, οἵτινες δροῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ

δαλίζονται. Μεγαλυτέρα, λοιπόν, προσοχὴ εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον αἰσθητοὺς καρποὺς διὰ τὴν ἐξυγιάνσιν καὶ ἐξύψωσιν τοῦ Ἱεροῦ μας Κλήρου.

Αἱ μεταφράσεις τῶν Πατέρων.

Ὅσον στοιχειώδης καὶ πτωχὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ προσωπικὴ βιβλιοθήκη τοῦ ἐφημερίου, πρέπει νὰ ἐκπροσωπηθῆται εἰς αὐτὴν καὶ ἡ πατερικὴ γραμματεία. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πηγὴ φωτεινῶν ἐμπνεύσεων καὶ ὀρθοδόξου στηρίξεως διὰ τὸν ποιμένα, ἡ δὲ μελέτη των ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ὠφελιμωτάτη. Καὶ οἱ μὲν ἐφημέριοι ποὺ ἔχουν λάβει ἀνωτάτην μόρφωσιν, θεολογικὴν ἢ θύραθεν, δύνανται νὰ μελετοῦν τοὺς Πατέρας καὶ ἀπὸ τὸ πρωτότυπον. Οἱ λοιποὶ ὁμως, οἱ καὶ περισσότεροι, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσφεύγουν εἰς μεταφράσεις, ἀρκεῖ αὐταὶ νὰ εἶναι καὶ ἔγκυροι. Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κυκλοφοροῦν ἀρκετὰ τοιαῦται μεταφράσεις, ὀφειλόμεναι εἰς δοκίμους θεολόγους μας καὶ ἄλλους εὐσεβεῖς λογίους ἄνδρας. Ὑπάρχει, λοιπόν, ὑλικὸν προσιτὸν διὰ τὸν ἐμπλουτισμὸν, εἰς τὸν τομέα αὐτόν, τῆς ἐφημεριακῆς βιβλιοθήκης. Κοὶ ἀξίζει τὸν κόπον, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὰς οἰκονομίας των, ἕκαστος ἐφημέριος νὰ πραγματοποιηθῇ αὐτὸν τὸν τόσον ἀπαραίτητον ἐμπλουτισμὸν. Θὰ ἐξασφαλίσῃ ἔτσι μίαν πολύτιμον βοήθειαν διὰ τὸν αὐτοκαταρτισμὸν τοῦ ὡς ποιμένος.

ὡς τὰ μέλη τῆς οἰκίας Στεφανᾶ, περὶ τῆς ὁποίας γράφει ὁ Ἅπ. Παῦλος χαρακτηριστικῶς: «Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· οἴδατε, τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτοὺς· ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις καὶ παντὶ τῶ συνεργούντι καὶ κοπιῶντι. Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν· ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν· ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους» (Α΄ Κορ. ις', 17-18).

Οἱ πιστοὶ δύνανται ὡσαύτως νὰ ἐπεκτείνουν τὴν χριστιανικὴν καὶ ἱεραποστολικὴν δρασίην των καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐνορίας, μετέχοντες διενοριακῶν ἐξορμήσεων, ὁργανουμένων ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

Ἡ δρασις ὡσαύτως τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ ἐνορίᾳ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ὁμαδικὴν μορφήν. Οἱ λαϊκοὶ πρέπει νὰ δροῦν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας οὐ μόνον ὡς ἄτομα, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀργανωμένοι ὁμάδες, ὡς «λαὸς τοῦ Θεοῦ» (Α΄ Πέτρ. β', 5-10), ὡς ἐν σῶμα (Α΄ Κορ. ιβ', 12). Ἡ ὁμαδικὴ δρασις, ἥτις ἀνταποκρίνεται εἰς στοιχειώδη ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις εἶναι ἐκ φύσεως ὄν κοινωνικόν, εἶναι οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζώσης ἐπαφῆς μετὰ τοῦ Κυρίου: «Οὐ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. ιη', 20).

Αἱ σημεριναὶ κοινωνικαὶ καταστάσεις ἀπαιτοῦν νὰ ἐνθαρρύνωμεν τὴν ὁμαδικὴν καὶ ὀργανωμένην ἐνέργειαν τῶν λαϊκῶν, διότι ἡ συνένωσις τῶν δυνάμεων φέρει πάντοτε καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνεΐας εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ ἐνοριακοὶ ἐκείνοι σύλλογοι, οἵτινες προάγουν καὶ τονίζουσι τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα μετὰ πίστει καὶ ἔργων, μετὰ τῆς χριστιανικῆς ἰδεολογίας καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου τῶν μελῶν των. Οἱ ἐνοριακοὶ οὗτοι σύλλογοι δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλ' ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐν τῶ κόσμῳ ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἱεραποστολικὴ των ἐνέργεια ἀπορρέει ἐκ τῆς συμφωνίας τῶν σκοπῶν των μετὰ τῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τοῦ καθ' ὅλου εὐαγγελικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ πνεύματος, ὅπερ διαποτίζει τὴν ὅλην ὑφήν των.

Ἰδιαιτέρα τιμὴ ἀνήκει εἰς ἐκείνους τοὺς λαϊκοὺς, οἵτινες, ἄγαμοι ἢ ἔγγαμοι ὄντες, διαθέτουσι πάσας τὰς εἰδικὰς γνώσεις των, εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ εὐρίσκονται πάντοτε εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἡ δρασις τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δεόν νὰ ἐντάσσεται ἁρμονικῶς εἰς τὸ καθ' ὅλου ἔργον τῶν ἐνοριῶν ἢ τῶν διενοριακῶν ἐξορμήσεων τῶν Ἱ. Μητροπόλεων

καὶ νὰ μὴ γίνηται κεχωρισμένως αὐτοῦ. Ὁ στενὸς σύνδεσμος καὶ ἡ συνεχῆς ἐπαφὴ τῶν λαϊκῶν μετὰ τῶν Ποιμένων, τοὺς ὁποίους «τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος» (Πράξ. κ', 28), εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαῖα. Αὐτόνομος ἐν τῇ ἐνορίᾳ δρᾶσις τῶν λαϊκῶν, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ποιμένων καὶ ἄνευ συνεργασίας μετ' αὐτῶν, εἶναι ἀπαράδεκτος. Οἱ Ποιμένες ἐξ ἄλλου δέον νὰ ἐπιδιώκουν καὶ νὰ προάγουν τὴν συνεργασίαν των μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν λαϊκῶν μελῶν καὶ συλλόγων τῆς ἐνορίας των.

Διὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν αἱ δυνάμεις τῶν λαϊκῶν ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἐνορίας, εἶναι ἀναγκαῖα μία σχετικὴ ἐκπαίδευσις ἢ ἐπιμόρφωσις τῶν λαϊκῶν. Τὸ καθ' ὅλου ἔργον τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως δέον ὅπωςδῆποτε νὰ ὑποδεικνύη τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν δεοντολογίαν τῆς συνεργασίας ποιμένων καὶ λαϊκῶν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ζωῆς τῆς ἐνορίας.

Εἶναι περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ οἰκογένεια πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἄριστον φυτώριον τῆς ἐκπαίδευσως τῶν νέων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Οἱ γονεῖς διὰ τοῦ προσωπικοῦ των παραδείγματος δέον νὰ ὀδηγοῦν τὰ τέκνα των εἰς τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς ἐνορίας, εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς θεραπείας τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθίου.

Ἐπειτα ἡ μόρφωσις τῶν ἐνοριτῶν διὰ τὸ ἔργον τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς εἶναι δυνατὸν νὰ καλλιεργηθῇ διὰ τοῦ θείου κηρύγματος, διὰ τῶν μαθημάτων τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, δι' εἰδικῶν συνάξεων καὶ διαλέξεων ὁργανουμένων ὑπὸ τῶν ἡμερῶν ἢ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν καὶ δι' εἰδικῶν ἐνοριακῶν κύκλων καὶ φροντιστηρίων.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάληψις συντόνου προσπαθείας, ἵνα καταστῇ κοινὴ συνείδησις κλήρου καὶ λαοῦ, ὅτι ἡ συνεργασία αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς οἰκοδομὴν καὶ αὔξησιν τοῦ μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἄλλοτε οἱ ἑβδομήκοντα μαθηταὶ ἀπεστάλησαν «ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ ἤμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι» (Λουκ. ι', 1), τοιουτοτρόπως καὶ σήμερον τὰ ζῶντα λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καλοῦνται νὰ ὑποβοηθοῦν καὶ νὰ προάγουν τὸ ἔργον τῶν Ποιμένων των, γνωρίζοντα, «ὅτι ὁ κόπος αὐτῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ».

(Τέλος)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
Γενικὸς Διευθυντῆς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΘΕΙΑ ΛΑΤΡΕΙΑ*

«Αδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντί εὐχαριστεῖτε» (Α΄ Θεσ. ε΄, 17), μᾶς παραγγέλλει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἰπῆρξαν ψυχές ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὸ "Αγ. Πνεῦμα ποὺ τὴν Ἀποστολικὴ αὐτὴ παραγγελία τὴν πῆραν κατὰ γράμμα. Προσηύχοντο ἀδιάλειπτα σ' ὄλο τὸ 24ωρο μὲ τὴ βοήθεια ἄλλων ἀδελφῶν τους. Κλασσικὸ παράδειγμα ἀδιαλείπτως προσευχῆς παραμένουν οἱ Μονεὲς τῶν Ἀκοιμητῶν στὴν περίοδο τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγία μας Ἐκκλησία, σὰν θεοῖδρυτος ὀργανισμὸς, ἐφήρμοσε καὶ ἐφαρμόζει τὸ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» ὄχι βέβαια στὸν ἀπόλυτο, ἀλλὰ σὲ βαθμὸ σχετικὸ καὶ περιορισμένο. Οἱ Ἀκολουθίες τοῦ μεσονυκτικοῦ, τοῦ ἕρθρου, τῶν ὥρων καὶ μεσωρίων, τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ἀποδείπνου, οἱ θεῖες Λειτουργίες, ὅλες οἱ λατρευτικὲς συνάξεις, καὶ οἱ κατ' ἴδιαν προσευχὲς τοῦ Ἱερατείου, τῶν μοναχῶν καὶ ὄλων τῶν πιστῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, ἀποτελοῦν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀγιογραφικῆς παραγγελίας «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» εἴτε σὲ σχετικὸ εἴτε κάπου — κάπου καὶ σὲ ἀπόλυτο βαθμὸ.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴν ἀδιαλείπτῃ προσευχῇ τῆς Ἐκκλησίας, προβάλλει πάντα, σ' ὅλες τὶς ἐποχές, ἡ ἀνάγκη διατυπώσεως εἰδικῶν καὶ ἐπικαίρων αἰτημάτων. Ἡ κάθε ἐποχὴ καὶ γενεὰ δὲν ἔχει μόνον νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ παντοεινὰ, κοινὰ καὶ γενικὰ προβλήματα ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ἡ κάθε ἐποχὴ καὶ γενεὰ χαρακτηρίζεται κι' ἀπὸ τὴν ἰδιομορφία της, ἀπ' τὶς συγκεκριμένους ἀνάγκες καὶ ἀγωνίες της, ἀπὸ τὶς χωριστὲς καὶ ἰδιαίτερες συνθήκες τῆς ζωῆς. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀνάγκες, προβλήματα, ἀγωνίες καὶ συνθήκες εἶναι ἀδιανόητον ν' ἀφήσουν ἀμέτοχη καὶ ἀσυγκίνητη τὴν Ἐκκλησία. Ὅλα αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει νὰ τὰ κἀνῃ θέματα δικὰ της, προβλήματα δικὰ της, ἀφοῦ τὰ παιδιὰ της τὰ ζοῦν καὶ τὰ ἀντιμετωπίζουν.

Ἡ Ἐκκλησία πάντα πρέπει ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ κἀνῃ δικές της προσευχὲς, δικές της ἱκετήριες κραυγές, δικὰ της εἰδικὰ καὶ ἐπικαιρα αἰτήματα. Πάντα πρέπει μέσα στὴ λατρεία της νὰ ζῆ καὶ ἐνσωματώσῃ μαζί μὲ τὸ πανάρχαιο καὶ αἰώνιο καὶ τὸ παρὸν μὲ ὅλες τὶς ἀγωνίες καὶ τοὺς προβληματισμοὺς του.

Πῶς ὅμως κατοχυρώνονται τὰ εἰδικὰ καὶ ἐπικαιρα αἰτήματα

* Εἰσήγησις κατὰ τὸ Β' Ἱερατικὸν Συνέδριον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰγδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης, τὸ ὁποῖον συνῆλθεν εἰς Ἐρμιόνην ἀπὸ 3 - 6 Σεπτεμβρίου 1968.

στήν θεία λατρεία ἀπὸ πλευρᾶς ἱστορικῆς καὶ λειτουργιολογικῆς; Κάτω ἀπὸ ποιῆς προϋποθέσεις εἶναι δυνατόν νὰ διατυπώνωνται αὐτά; Πότε μποροῦν νὰ ἀναπέμπτωνται; Καὶ ποιά συγκεκριμένα, εἰδικά, ἐπίκαιρα αἰτήματα, θὰ εἶχαμε σήμερα νὰ διατυπώσωμεν;

Α'

ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ (Καινή Διαθήκη)

Ἡ ἔρευνά μας ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή.

Πρῶτο παράδειγμα κατοχυρώσεως τοῦ θέματός μας παραμένει αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς πίστεώς μας, ὁ Κύριος Ἰησοῦς καὶ κατόπιν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ Του.

Ὁ Κύριός μας, παρ' ὅλο πὸν μᾶς παρέδωσε ὀρισμένο τύπο προσευχῆς, δηλ. τὴν Κυριακὴ Προσευχή, δὲν μᾶς περιορίζει σ' αὐτόν. Τὸ « Πάτερ ἡμῶν » ἀποτελεῖ τὴν βᾶσι καὶ τὸ πρότυπο τῶν προσευχῶν μας. Ὁ ἴδιος ὅμως θὰ προσευχηθῆ ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις, θὰ διατυπώσῃ δὲ εἰδικά καὶ ἐπίκαιρα αἰτήματα. Ἐναφέρομε τρεῖς εἰδικῆς καὶ ἐπίκαιρες προσευχῆς τοῦ Κυρίου : ἡ Ἀρχιερατικὴ Του προσευχὴ καὶ ἡ προσευχὴ τῆς Ἀγωνίας Του εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ. Ἐπίσης ἡ προσευχὴ Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ γιὰ τοὺς σταυρωτάς Του. Σημασία ἔχει ὅτι οἱ εἰδικῆς αὐτῆς καὶ ἐπίκαιρες προσευχῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντεταγμένες μέσα στὴν μοναδικὴ Του καὶ ἀνεπανάληπτη λειτουργία καὶ Θυσία τῆς ζωῆς Του.

Ἔτσι, ὁ πρῶτος θεῖος λειτουργός, ὁ πρῶτος θύτης, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτο θῦμα στὴν μοναδικὴ αὐτῆ ἀξίλασθήριο θυσία τῆς ζωῆς Του γιὰ τὴν λύτρωσι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μὲ εἰδικά καὶ ἐπίκαιρα αἰτήματα προσεύχεται. Ἐνα εἶναι ἡ συγχώρησι πὸν ζητάει ἀπὸ τὸν Πατέρα Του γιὰ τοὺς σταυρωτάς Του, «ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγεν· Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν» (Λουκ. κγ', 34). Ἄλλο εἶναι ἡ θεϊκὴ ἐνίσχυσι πὸν ζητάει πάλι ἀπ' τὸν Πατέρα Του σ' αὐτὸ τὸ δρόμο τῆς θυσίας καὶ τοῦ μαρτυρίου· « Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστίν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω ἀλλ' ὡς σύ » (Ματθ. κστ', 39). Ἄλλο εἶναι ἡ ἐνότης μὲ τὴν ὁποῖαν θέλει νὰ σφυρηλατηθοῦν οἱ μαθηταὶ Του καὶ λοιπὰ ἄλλα αἰτήματα τῆς ἀρχιερατικῆς Του προσευχῆς. « Πάτερ Ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί Σου ᾧ δέδωκάς μοι, ἵνα ὄσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς » (Ἰωάν. ιζ', 11).

Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι. Σὲ σημαντικῆς στιγμῆς ὁ ἅγιος χορὸς τῶν Ἀποστόλων διατυπώνει εἰδικά καὶ ἐπίκαιρα καὶ κοινὰ αἰτήματα πρὸς τὸν Κύριον καὶ Θεόν. Ἔτσι, προκειμένου νὰ ἐκλέξουν τὸν καινούργιον μαθητὴ καὶ Ἀπόστολον στὴ

θέσι τοῦ προδότη Ἰούδα, προσεύχονται ὅλοι μαζί και λέγουν: « Σὺ Κύριε, καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα, λαβεῖν τὸν κληρὸν τῆς διακονίας ταύτης και ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον » (Πράξ. α', 24—25).

Μπροστά στις ἀπειλές και τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἑρώδη και τοῦ Ποντίου Πιλάτου, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι και ἡ πρώτη Χριστιανική Κοινότης τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίκαιρη και εἰδική αἴτησι ἀναφέρουν πρὸς τὸν Θεὸν σὲ κοινὴ λατρευτικὴ σὺνάξι: « Οἱ δὲ ἀκούσαντες ὁμοθυμαδὸν ἤραν φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν και εἶπον· Δέσποτα, σὺ ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν και τὴν θάλασσαν και πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς... ἐπίδη ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, και δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου... και δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι και ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου και ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρησίας » (Πράξ. δ', 23—31).

Ἐπίσης, ὁ Ἀπόστ. Παῦλος εἰδικὲς και ἐπίκαιρες προσευχὲς ἀναπέμπει μὲ τοὺς ἁγίους Του συνεργοὺς γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῶν διαφόρων πόλεων και περιοχῶν. Γράφει πρὸς τοὺς Κολασσαεῖς: « Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ και Πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι, ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ και τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς Ἀποστόλους » (Κολ. α', 3—4). Πρὸς δὲ τοὺς Θεσ/κεῖς ἐπίσης γράφει: « Προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν και πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης και ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει » (Β' Θεσ. α', 11).

Ἐκτὸς αὐτῶν και ἡ ἴδια ἡ Κυριακὴ Προσευχὴ εἶναι προσευχὴ μὲ εἰδικὰ αἰτήματα, ὅπως ἡ ἔλευσις τῆς θείας βασιλείας, ἡ ἄφεσις τῶν ὀφειλημάτων κ.λπ. Ἡ πρότυπος δὲ αὐτῆ προσευχὴ εἶναι κατ' ἐξοχὴν λατρευτικὴ προσευχὴ.

Ἐπομένως, τόσον ὁ Κύριος ὅσον και οἱ Ἅγ. Ἀπόστολοι, κατὰ τὰ παραδείγματα τῆς Καινῆς Διαθήκης, μιλοῦν μὲ σαφήνεια γιὰ εἰδικὲς και ἐπίκαιρες προσευχὲς μέσα στὴν θεία λατρεία.

(Συνεχίζεται)

Ἀρχιμ. ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ἱεροκέρυξ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ

Παρακαλοῦνται οἱ ἀποστέλλοντες ταχυδρομικὰς ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Θεολογία» και «Ἐφημέριος», ὅπως σημειῶσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς.

Ἐπὶ τῇ 30ῇ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

(†) Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Α΄

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ε΄

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Στὰ 1911, ἡ θέσις τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς ἔχει κενωθῆ. Ὁ Διευθυντὴς τῆς — "Ἅγιος Νεκτάριος— ἔχει ἀποσυρθῆ στὴν Αἴγινα γιὰ νὰ μονάσῃ, καὶ καλεῖται ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὴν κατάληψιν τῆς θέσεως.

"Ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, μὲ ὑπερτροφικὸ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης, στὸ ἄκουσμα τῆς νέας θέσεως τῆς Ριζαρείου Ἱερατικῆς, τότε, Σχολῆς— πού ξανανειώνει μέσα του τὴν ἱστορία του στὴν Θεολογικὴ Σχολή,— δέχεται καὶ φεύγει ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Τὸ κλίμα ἄλλως τε εἶχε ἀρχίσει καὶ γι' αὐτόν, κατ' ἀνάλογον ἀντιγραφῆ μὲ ὅ,τι εἶχε συμβῆ καὶ στὸν Ἅγιο Νεκτάριο — Μητροπολίτη Πενταπόλεως ἐπὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σωφρονίου, — νὰ γίνεταί βαρὺ. Ἔρχεται στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι γιὰ νὰ ὑπηρετηθῆ. Γιὰ νὰ βάλῃ τὸν ἑαυτό του, τίς γνώσεις του, τὴν πείρα του, τὴν δύναμίν του, βάρθο τῆς ὥραιας ιδέας.

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς νέας ἀποστολῆς του, πού θὰ διαρκέσῃ δώδεκα ὁλόκληρα χρόνια (1911-1923), χρόνια συγκεντρώσεως καὶ ἀποδόσεως πνευματικῆς, ὁ Χρυσόστομος παρουσιάζει ἐπιστημονικὸν ἄθλο πρωτοφανῆ καὶ θὰ δημοσιεύσῃ πολυάριθμες μελέτες του.

Ὁ νέος Διευθυντὴς ἀναλαμβάνει τὰ καθήκοντά του μ' ἐνθουσιασμό πού καταπλήσσει καθηγητὰς καὶ μαθητὰς. Πιστεύει πὼς ὁ καλλίτερος τρόπος διδασκαλίας στὸ χῶρο τῆς «παίδων ἀγωγῆς» εἶναι πρῶτα τὸ παράδειγμα, ὕστερα τὰ λόγια καὶ τελευταῖα ἡ τιμωρία. Γίνεται ἓνα μὲ τὸν θορυβῶδη καὶ ἀνήσυχο κόσμον τῶν μαθητῶν, πού οἱ περισσότεροὶ περνοῦν τὴν πιδὲ ἐπικίνδυνον ἡλικίαν, τὴν ἐφηβική. Μπαίνει μέσα στὴ ζωὴ τους. Δὲν περιμένει νὰ ἔλθουν ἐκεῖνοι σ' αὐτόν. Συμπροσεύχεται μαζὺ τους, στοὺς ὄρθρους καὶ στοὺς ἑσπερινούς, στὸ ὠραῖο ἐκκλησάκι τῆς Ριζαρείου, κάτω ἀπὸ τὸ ἡμίφωσ τῶν καντηλιῶν, καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὑπέροχον περιβάλλον «ἐν τῷ Οἴκῳ τοῦ Πατρὸς» βρίσκει, στὸ τέλος, κάποια εὐ-

καιρία, σχεδὸν κάθε μέρα, γιὰ ν' ἀπευθύνῃ μικρὰς παραινέσεις στὸ μικρὸ τοῦ λαοῦ. Θέλει νὰ ἐξυψώσῃ τὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν ἀκροατῶν τοῦ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς ποῦ τὸν βλέπει καὶ τὸν ἀκούει νὰ τὴν κἀνὴν ὀλόφωτη ἐκκλησιά, κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ τῆς Ἀγάπης, — στολισμένη μετὰ τις πρὸ πολὺτιμες καντῆλες, τὶς Χριστιανικὰς Ἀρετὰς.

Μεγάλῃ εἶναι ἡ δόξα τοῦ διδασκάλου, ὅταν ἀναζητήσῃ καὶ εὕρῃ τὴν ἀποστολὴν του! Ὅταν καταλάβῃ, ὅτι τὸ ἱερὸ καθῆκόν του δὲν περιορίζεται στὸ ὥραριον τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, ἐκτείνεται καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό, ὅτι εἶναι «συγκλήρωσις τοῦ βίου παντός»... Τότε μόνον γίνεται ἀπὸ δάσκαλος «Διδάσκαλος τοῦ Γένους»!...

Ὁ Διευθυντὴς, στὸν πρῶτον καιρὸ τρώγει μαζὺ μετὰ τοὺς μαθητὰς του. Πατέρας αὐτὸς, παιδιὰ του ἐκεῖνοι. Καὶ ἀκόμη, ἐγκαινιάζει τὴν ἀνάγνωσι πατερικῶν κειμένων τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ.

Μὲ τέτοιον ρυθμὸν ἡ Σχολὴ εὐωδιάζει ἀρχοντιὰ καὶ λιβάνι. Ὅλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς Ἀγάπης.

Ὁ Διευθυντὴς εἶναι γιὰ τοὺς μαθητὰς του ἀληθινὸς πατέρας. Πονεῖ γι' αὐτοὺς καὶ συμπάσχει. Ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ μέλλον τους, γιὰ τὶς προσπάθειάς τους. Γιὰ τοὺς φτωχοὺς—σὰν κι' αὐτὸν ἄλλοτε—δὲν διστάζει νὰ πληρώσῃ τὰ δίδακτρα. Γιὰ τὸν μαθητὴ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλο, τὸν σοφὸ καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ Ἀκαδημαϊκὸν τώρα, ὅταν ἀρρωσταίνῃ ἀπὸ τύφο, αὐτὸς μετὰ πατρικὴ ἀγάπη καὶ ἀγωνία τὸν παρακολουθεῖ καὶ γράφει στὸ σπῖτι του, γιὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν διδάσκαλον πατέρα του.

Ἐχει ἀνησυχίες πατρικὰς γιὰ τὰ «παιδιὰ του», ἀλλὰ ὄχι ὀργή. Δὲν θυμώνει. Τὰ νεῦρα ; Τὸ «τί εἶναι, τέλος πάντων, αὐτὰ τὰ νεῦρα ;» καὶ τὸ «ἀναβάλλω νὰ θυμώσω» εἶναι καὶ θὰ εἶναι τὸ σύμβολόν του. Τὸ «περίεργος ἄνθρωπος» καὶ τὸ «ἀνόητος», ποῦ ὅταν μιὰ μέρα γίνῃ Ἀρχιεπίσκοπος, θὰ εἶναι στὴν ἡμερησίαν διάταξι, σὰν χαρακτηρισμοὶ τῶν ἐνοχλητικῶν, τῶν παραβατῶν καὶ τῶν ἀθλιῶν, σὰν οἱ μόνες βαρεῖες κουβέντες ποῦ ξεχωρίζει.

Σὰν παιδαγωγός, δὲν ἀρέσκειται νὰ βλέπῃ τοὺς μαθητὰς του χωμένους συνεχῶς μέσα στὰ βιβλία. Πιστεύει στὴν ἐργασία, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνάπαυσι, «τὴν σχολὴν», αὐτὴν ποῦ χαρίζει τὴν ὡμορφίαν τῆς δουλειᾶς. Ἡ μουσικὴ γίνεται ὡμορφὴ μετὰ τις παύσεις τῆς. Χωρὶς αὐτὰς θὰ ἦταν ἐνοχλητικὴ, ἀνιαρὴ, κουραστικὴ, μονότονη. Καὶ ὅταν κάποτε παρατηρῇ τὸν μικρὸν μαθητὴ Λεωνίδα Φιλιππίδην, ποῦ ἔγινε καθηγητὴς καὶ ἔπειτα Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου, νὰ διαβάξῃ, τὸ μεσημέρι, κάτω ἀπὸ τὴν σκιά τῶν πεύκων τοῦ κήπου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, τὸν φωνάζει καὶ τοῦ λέγει :

— Γνωρίζεις, παιδί μου, ὅτι θὰ σέ τιμωρήσω, διότι δὲν μοῦ ἔδωκες ἀφορμὴν νὰ σέ τιμωρήσω ;

Ἐκπληκτος ὁ νεαρὸς Φιλιππίδης δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τί ἀκριβῶς θέλει νὰ τοῦ εἰπῇ, ἐνῶ ἐκεῖνος συνεχίζει.

— Αὐτὴ ἡ ὥρα εἶναι γιὰ τὸ παιχνίδι ! Νὰ τρέχῃς, νὰ γελᾷς, νὰ περᾷς, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ! Τὰ βιβλία νὰ κλείσουν !

Ἄσπαστος παιδαγωγὸς δὲν προσβάλλει. Ἔχει ριζωμένη στὴν ψυχὴ του τὴν ρῆσιν τοῦ Παύλου· «τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις».

Κάποιος μαθητὴς του στὴν Ριζάρειο, ἓνα βράδυ, περᾷ τὸν τοῦ-χο τῆς Σχολῆς καὶ φεύγει. Τὴν ἐπομένη μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς παραβάσεως, ὁ Διευθυντὴς, κρίνοντας ὅτι τὸ παράπτωμα ὑπερέβαινε τὰ ὅρια, τοῦ δίνει στὸ γραφεῖο ἓνα...χαστοῦκι...

Χαστοῦκι ; μ' αὐτὸ ἦταν φοβερό ! Αὐτὸς...χαστοῦκι ! Τὸ γεγονός ἐκρίθη ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο σὰν παράβασις παιδαγωγικῆ. Καὶ τὸ ἀπόγευμα, χιλιομετανοημένος καλεῖ τὸν «ἀνόητον» μαθητὴ στὸ ἴδιο γραφεῖο, γιὰ νὰ τοῦ κάμῃ ὀλόκληρο μάθημα σχετικὰ μὲ τὴν ὀφειλομένη πειθαρχία, καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς μέσα σὲ ὁποιοδήποτε σύνολον.

Καὶ κατέληξε, ζητώντας ἔτσι, ἔμμεσα, συγγνώμη.

— Βλέπεις ! Χάρις εἰς τὴν κακὴν σου πράξιν παρέσυρες καὶ ἐμέ εἰς τὴν διάπραξιν ἐτέρας κακῆς. Μὲ ἔκανες νὰ σοῦ δώσω ἐκεῖνο τὸ χαστοῦκι, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ εἰλικρινῶς λυποῦμαι !

Μὲ τέτοιο μεγαλεῖον διδασκάλου, παισιωμένου ἀπὸ ἄλλους ποὺ ἤλθαν νὰ πυκνώσουν αὐτὸ τὸ μέτωπον τῆς ἀγάπης, δὲν εἶναι περίεργον πὼς ἡ Ριζάρειος ἔγινε, τότε, σύντομα, ὅπως ἄλλοτε ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Σταυροῦ, φάρος πνευματικὸς πρώτου μεγέθους καὶ πὼς οἱ μαθηταὶ τῆς ἐκεῖνοι διέλαμψαν στὸν ἱερὸ κλῆρον καὶ στίς ἐπιστῆμες, σὰν ὑποδείγματα ἀνθρώπων στολισμένων ὄχι μὲ γνώσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ ἦθος. Μαθηταὶ του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι μὲ τοὺς σημερινούς των τίτλους καὶ ιδιότητες : Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερώνυμος Κοτσώνης, Σεβ. Μητροπολιταὶ καὶ ἄλλοι Κληρικοί, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου (Λεωνίδας Φιλιππίδης, Βασίλειος Βέλλας, Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, Γεράσιμος Κονιδάρης, Ξενοφῶν Ζολώτας κλπ.) καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες.

Ὁ φλογερὸς Διδάσκαλος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀφοῦ πέτυχε νὰ δώσῃ νέα μορφή στὴν Ριζάρειο — τὴν μορφή τοῦ ἱεροδιδασκαλείου (1918) — πίστευε στοὺς σκοποὺς καὶ στὸ ἔργο τῆς, γιὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κατωτέρου κλήρου, ὥστε ὀραματιστὴς μέγας, ἀπο-

τολμᾷ τότε καὶ συγγράφει, αὐτὸς ὁ πεζὸς ἐπιστήμων, ὁ ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας, ἕνα διήγημα ὑπὸ τὸν τίτλο «Ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου». Ἐκεῖ ὁ Χρυσόστομος παρουσιάζει τὸν ἰδεώδη τύπο τοῦ ἱερέως διδασκάλου, τοῦ ἀποφοίτου τῆς Ριζαρείου, ποῦ μέσα στὸ πληττόμενο ἀπὸ τὴν ληστεία χωριό του, γίνεται ὁ ρυθμιστὴς ὅλων τῶν ζητημάτων κοινωνικῶν, πνευματικῶν καὶ οἰκονομικῶν καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὸν Χριστόν. Αὐτὸ τὸ βιβλιαράκι γιὰ τὸν Χρυσόστομο ἦταν κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖον ἰδιαίτερα ὑπερηφανευόνταν.

Δὲν ἔφερε τὸ ὄνομά του, ὅπως τὰ ἐπιστημονικά του συγγράμματα, ἀλλὰ τὸ συνιστοῦσε ὁ ἴδιος καὶ Ἀρχιεπίσκοπος ἀκόμη, μὲ χαμόγελο.

— Τὸ ἔγραψα ἐγώ ! Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ! Ἀξίζει νὰ τὸ διαβάσῃς !

Ἡ ἐπικαιρότης τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ξανατυπωμένου τώρα ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία, δὲν ἔχει παύσει νὰ ὑπάρχῃ. Εἶναι τόσο εὐχάριστο, ὅσον καὶ ἐνδιαφέρον καὶ τὸ διάβασμά του ἔχει τὴν χάρι τῆς ἀγνῆς σκέψεως καὶ τῶν μεγάλων ἰδεῶν ἐκείνου ποῦ τὸ ἔγραψε ὄχι μόνον γιὰ νὰ θέλῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδάξῃ.

Ἐκεῖ φαίνεται ὅλη ἡ πίστις του στὸν προορισμὸ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀνάπλασι τὴν ἐκπολιτιστικὴ καὶ ἠθικὴ τοῦ λαοῦ· ἐκεῖ ὅλες οἱ πεποιθήσεις του γιὰ τὴν ὀφειλομένη ἱεροπρέπεια καὶ διαγωγή τῶν Κληρικῶν ποῦ πρέπει νὰ ἔχουν καὶ μέσα στὸν Ναὸ καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὸν ὡς Λειτουργοὶ Ὑψίστου· ἐκεῖ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν Ριζάρειο, συντελεστὴ σπουδαῖο τῆς ἀναμορφώσεως τῆς Ἑλλάδος, ὅπως πιστεύει, διὰ τῶν μαθητῶν της.

Ἀξίζει τὸν κόπο, μέσα στὸν χώρο αὐτὸ νὰ περιληφθοῦν οἱ δύο πρῶτες σελίδες αὐτοῦ τοῦ ἔργου, γιὰ νὰ ἀποδοθῇ αὐτῇ ἡ ὡραία εἰκόνα μὲ τὰ ζωηρὰ καὶ παραστατικὰ χρώματα ποῦ ἔδωκε ὁ μέγας διδάσκαλος.

«Ο ΙΕΡΕΥΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ»

«Περιοδεύων, πρό τινων ἐτῶν, ἐπαρχίαν τινὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπλησίασα εἰς ὄρεινόν χωρίον, τὸ ὁποῖον γοητευτικῶς μακρόθεν μὲ εἴκυσεν. Ἀνέκλυπεν ἐκ μέσου πλουσίας βλαστήσεως καὶ πυκνοῦ δάσους ἀναδίδοντας ἄρωμα, βαλσαμῶνον τὴν ψυχὴν. Ρυάκια, μὲ διαυγάζοντα κρυστάλλινα νερά, διηυλάκωναν τὰς πρὸς τὸ χωρίον παρόδους, ἐκ τοῦ καταρρέοντος παρ' αὐτὸ καὶ ὀρητικῶς ἐκφεύγοντος χειμάρρου.

Ἦτο ἐσπέρα Αὐγούστου καὶ ἡσθάνετό τις τῆς ζωῆς τὴν χαρμονὴν προβάλλουσαν πανταχόθεν, ὅταν αἴφνης ἐκ τοῦ μόλις διαφανομένου παλλεύκου κωδωνοστασίου τοῦ ναοῦ τοῦ μικροῦ χωρίου

ἤκούσθη ὁ κώδων, ἀντηγῶν τῆς ἀγίας μας θρησκείας τὴν παρήγορον φωνήν. Ἐν μέσῳ τῆς μαγευτικῆς ἐκείνης καὶ σπαργώσης φύσεως, μακρὰν τῆς ἀνιαρᾶς τοῦ κόσμου τύρβης, βαθεῖαν μοὶ προὔξενε καὶ ὅλως ἐξαιρετικὴν συγκίνησιν ἢ ἐπαναλαμβανομένη ὑπὸ τῆς ἠχοῦς τῶν ὁρέων καὶ τῶν δασῶν μελωδικῆ καὶ γλυκυτάτῃ κωδωνοκρουσίᾳ ἐκείνῃ. Μοὶ ἐφάνη ὀλόκληρον τὸ ὄροπέδιον, ἐφ' οὗ ἤπλοῦτο τὸ μικρὸν χωρίον, ὡς ἀπέραντος ναός, ὑπερύψηλον ἔχον θόλον, τὸν οὐρανὸν αὐτόν. Καὶ ἠσθάνθην τὴν ψυχὴν μου ἐγγύτατα πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα καὶ Θεόν, λέγων μυστικῶς τὸ «Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου! Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις!» Ἡ λάλος ἠχὼ ἐξηκολούθει μεταδίδουσα διὰ τοῦ ἀέρος τὴν κατανυκτικὴν κωδωνοκρουσίαν καὶ ἔβλεπον τοὺς χωρικοὺς ποιοῦντας εὐλαβῶς τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον. Πρὸς στιγμὴν καὶ τὰ πτηνὰ ἐσταμάτησαν τὸ κελάδημά των. Ἐφαίνετο καὶ εἰς αὐτὰ γνώριμος ὁ ἦχος τοῦ κώδωνος.

— Κατ' εὐθεῖαν στὴν Ἐκκλησίᾳ θὰ πᾶμε, γέρο Κυριάκο, εἶπα εἰς τὸν ὁδηγόν μου.

— Σαββατόβραδο εἶναι καὶ πρέπει νὰ πᾶμε, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, γιὰ νὰ ἰδοῦμε καὶ τὸν παπᾶ Θανάση.

Ὁ γέρον Κυριάκος καθ' ὁδὸν μοὶ ὠμίλησε πολλὰ περὶ τοῦ χωρίου καὶ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀθανασίου. Μοὶ ἔλεγε περὶ αὐτοῦ περιεργὰ τινα πράγματα, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι ἤμην ἀνυπόμονος νὰ τὸν γνωρίσω...

«Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου, εἰσάκουσόν μου, Κύριε...», ἠκούομεν πλέον εὐκρινῶς, πλησιάζοντες εἰς τὸν ναόν. Ὅταν δὲ εἰσῆλθομεν εἰς αὐτόν, ἐξεπλάγην ἐκ τῆς καθαριότητος. Ἀπήστραπτον ἐν αὐτῷ τὰ πάντα. Μετ' ὀλίγον ἐθεάθη ὁ ἱερεὺς ἔξερχόμενος ἐκ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἵνα θυμιάσῃ. Νέος ἀκόμη κληρικὸς μὲ ἰσχυρὰν καὶ ἐπιβλητικὴν φυσιογνωμίαν καὶ ἱεροπρεπῆ τὴν ἐμφάνισιν. Αἱ κινήσεις του σεμναί, ρυθμικαί, εὐσχημοί, τὸ θυμίαμα ἤρεμον καὶ κανονικόν. Θυμιῶν ἀντιπαρήρχετο τὸ ἐκκλησιαστικὸν χωρὶς νὰ βιάζεται, μετὰ πολλῆς τῆς σεμνότητος καὶ ἐμβριθείας, βαθέως συναισθανόμενος, ὅτι ἐτέλει πράξιν σοβαράν, εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρων τὸ θυμίαμα ἀπὸ μέρους τῶν δεομένων. Ἡ συναίσθησις δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτὸν μέχρι τέλους τοῦ Ἑσπερινοῦ. Παρὰ τὴν θύραν τοῦ ναοῦ ἐχαιρέτησα αὐτόν. Ἐχάρη πολὺ, διότι ἔβλεπεν ἐπισκέπτῃν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μὲ παρεκάλεσεν ἐπιμόνω, νὰ μείνω τὴν ἐσπέραν ἐκείνην εἰς τὸ χωρίον καὶ νὰ φιλοξενηθῶ εἰς τὸν οἶκόν του. Ἐδέχθη καὶ ἠκολούθησα αὐτόν. Καθ' ὁδὸν πρόσωπα χαρωπὰ τῶν χωρικῶν, ἐπιστρεφόντων ἐκ τῶν ἀγρῶν, παιδάκια ζωηρότατα, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ποικιλοτρόπως ἐξεδήλουν τὸν σεβασμὸν των πρὸς τὸν ἱερέα. Τὸ δὲ θέαμα ἐνὸς ξένου συνοδεύοντος τὸν ἱερέα των

εἴκνυσε τὴν προσοχὴν των, ὥστε ἀπέβη ἀρκετὰ μεγάλη ἡ συνοδεία μας, ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν οἶκόν του.

Ἡ σύζυγος τοῦ παπαῦ Ἀθανασίου, νεαρὰ γυνή, μορφωμένη οἰκοκυρά, μᾶς προϋπήνησεν εἰς τὴν θύραν. Μετὰ τὴν γνωριμίαν μας εἰσῆλθομεν εἰς τὸν κῆπον τῆς οἰκίας καὶ ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν. Διὰ τινὰς ὅμως στιγμὰς ἔμεινα μόνος, ἀκούων εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον ζωνηρὰς συστάσεις τοῦ ἱερέως πρὸς τὴν σύζυγόν του περὶ τῆς φιλοξενίας μου.

Ἄλλ' ὅ,τι ἔβλεπον ἐνώπιόν μου μοι ἐφαίνετο ὅπως ἀπροσδόκητον. Τὸ περίκομπον σπιτάκι τοῦ ἱερέως εὐρίσκετο ἐντὸς κήπου ἄριστα καλλιεργημένου. Ὑδατα ἄφθονα, φυτὰ καὶ δένδρα σπάνια. Πρὸ πάντων μὲ ἐξέπληττεν ἡ τάξις. Ἡσθανόμην τὴν πνοὴν τοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τοῦ ἀρώματος τῶν ἀνθέων.

— Ἐχετε καλὸν κηπουρόν, πάτερ Ἀθανάσιε, ὡς βλέπω, εἶπον ὅταν ἐπανῆλθε.

— Ὅχι ἓνα, ἀλλὰ δύο, ἀπήνησεν μειδιῶν, διότι καλλιεργοῦμεν τὸν κῆπον ἐγὼ καὶ ἡ σύζυγός μου. Ὅταν παρουσιάζεται ἀνάγκη παίρνομεν καὶ ἐργάτας.

— Ἀλλὰ πῶς λοιπὸν ; Ποῦ ἐμάθατε κηπουρικὴν ; Διότι ἐδῶ βλέπω ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν.

— Δὲν σᾶς εἶπα ἀκόμη, ὅτι εἶμαι Ριζαρίτης.

— Ριζαρίτης ! Εἶσθε λοιπὸν μαθητὴς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς ;

— Ναί. Τὸ πᾶν ὀφείλω εἰς τὴν Σχολὴν ἐκείνην καὶ δὲν παύω μακαρίζων τοὺς ἰδρυτὰς τῆς καὶ τοὺς διδασκάλους μου. Τὰς ὀλίγας γεωπονικὰς γνώσεις μου ἀνέπτυξα δι' ἰδιαιτέρας μελέτης γεωπονικῶν βιβλίων καὶ προσέθηκα εἰς αὐτὰς τὴν ἐμπειρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον, ὡς τέκνον γεωργοῦ. Ὡ, πόσον ἀληθῶς μ' ἐξύψωσε πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἡ Ριζαρείου Σχολή ! Ἐγὼ τέκνον πτωχοῦ γεωργοῦ κατέχω σήμερον τὸ ἀνώτατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀξιομάτων. Εἶμαι ἱερεὺς, καὶ τοῦτο τὸ ὀφείλω εἰς τὴν Ριζαρείου, ἡ ὁποία μὲ παρέλαβε, μὲ περιέθαλψε, μὲ ἀνέθρεψε, μ' ἐμόρφωσε, μοῦ ἐνέβαλεν ἰδέας μεγάλας καὶ ὑψηλάς. Δὲν γνωρίζω ἂν ὑπάρχῃ ἄλλο ἴδρυμα ὅμοιον πρὸς τὴν Ριζαρείου, ἀλλὰ πρέπει νὰ ζήσῃ τις καὶ νὰ ἐκπαιδευθῇ εἰς αὐτήν, διὰ νὰ αἰσθανθῇ τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι ἐγὼ, ὅσας ἐνθυμηθῶ τὴν πνευματικὴν μου μητέρα».

.....

«Καὶ μοι ἀνέπτυξε θαυμασίως τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἱερέως, τὸ ὕψος καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἱεροσύνης. Ἐνόμισα, ὅτι ἤκουον τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον ἀναπτύσσοντα τὸ θέμα τοῦτο. Ἀλλὰ, προσέθηκεν ὁ πατήρ Ἀθανάσιος, δὲν λέγω, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως δὲν ἔχει τὰς δυσκολίας του. Ποῖον ὅμως ἔργον εἶναι ἀπηλλαγμένον δυσκολιῶν καὶ στενοχωριῶν».

* * *

Μετὰ τοὺς ἐνδόξους Βαλκανικοὺς Πολέμους, ὁ Χρυσόστομος, διατηρῶντας τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ἐκλέγεται στίς 5 Φεβρουαρίου 1914 Καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διαδεχόμενος τὸν Καθηγητὴν Ἀναστάσιον Διομ. Κυριακόν.

Στίς 20 Μαρτίου 1914, μὲ συγκίνησι ἀναβαίνει τὸ Πανεπιστημιακὸ βῆμα. Δὲν βλέπει σ' αὐτὸ τὸ τέρμα. Θεωρεῖ πὼς ὁ τίτλος τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Ἀνωτάτου Πνευματικοῦ Καθιδρύματος τῆς χώρας — τότε δὲν λειτουργοῦσε ἡ Ἀκαδημία — εἶναι γι' αὐτὸν προνόμιον, ἀλλὰ καὶ κυρίως βάρος. Καὶ γιὰ ν' ἀποδείξῃ μὲ πόσον αἰσθημα βαρεῖᾶς εὐθύνης ξεκινᾷ γιὰ τὴν μεγάλη του ἀποστολή, ἐντείνει τὴν μελέτην του, σὲ ὑπεράνθρωπην προσπάθειαν καὶ σὲ συγγραφὴν, διατηρῶντας ἄψογο ἤθος, χωρὶς φουσκώματα ἀνοησίας καὶ ἐγωῖσμου.

Τὸν διορισμὸ αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἡ τοποθέτησί του ὡς καθηγητοῦ τῶν νεαρῶν Βασιλοπαίδων. Τὸ μάθημά του γίνεται μπροστὰ στὴν Βασίλισσα Σοφία, πού εἶτε ράβει, εἶτε πλέκει, εἶτε ἀκούει, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίη.

Μιά φορά μόνον τὸν διέκοψε ἡ Βασίλισσα, γιὰ νὰ τὸν ρωτήσῃ.

— Μήπως ξεύρετε πότε θὰ ἀποθάνῃ ὁ Μητροπολίτης ;

Ἐὸ Χρυσόστομος αἰφνιδιάσθηκε.

— Μεγαλειοτάτη ! Οὐδέποτε ἐνδιεφέρθη νὰ τὸ πληροφορηθῶ.

Ἄλλὰ διατὶ μὲ ἐρωτᾶτε ;

— Σᾶς ἐρωτῶ, γιὰτὶ μοῦ διεμήνυσε ὅτι τότε μόνον θὰ μῆ τὸ ἤλεκτρικὸ στίς ἐκκλησίες, ὅταν θὰ ἀποθάνῃ.

Τὸ ἤλεκτρικὸ στίς ἐκκλησίες ! Ὅσον κι' ἂν φαίνεται σήμερον «καθυστερημένη» ἡ ἄρνησις αὐτή, ὅμως εἶχε τὴν ἀρχὴν στὴν διαφύλαξιν τῶν «πατριῶν», τὴν εὐαίσθητην χορδὴν τῶν ὁποίων πολλὰς φορὰς ἄθελά μας, χωρὶς καμμιά κακὴ διάθεσι, πλήττομε. Ἐτσι καὶ ἡ μετακίνησι τοῦ Ἡμερολογίου, λογικὴ σὰν σκέψι, ἄσχετη μὲ τὴν Ὀρθοξείαν, ἔγινε αἰτία θλίψεως στὴν ἁγία ψυχὴ τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος προέβη σ' αὐτὴ τὴν βελτίωσιν, μὲ τὴν πεποίθησιν «ὅτι ἀλώβητον ἐτήρει τὴν πίστιν» καὶ ὅτι ἀπλῶς ἐτακτοποιοῦσε ἓνα θέμα πού — ὅπως ἔλεγε — εἶχε σχέσιν μόνον μὲ τὴν Ἀστρονομίαν !

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τῆς ἀλματικῆς προόδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μπροστὰ στὸ μεγάλο ἱστορικὸ σταυροδρόμι τοῦ Ἀ' Παγκοσμίου Πολέμου, ὅλοι γνωρίζομε, πὼς ἡ Πατρίδα μας καταπονήθηκε ἀπὸ τὴν ὀλεθρία διχόνοια πού φώλιασε στὴν χώρα καὶ χώρισε τὸν λαὸν τῶν Ἑλλήνων σὲ «βασιλικούς» καὶ «βενιζελικούς».

Ὁ Χρυσόστομος δὲν εἶχε πάθη καὶ δὲν γνῶριζε φατριασμόν. Μεγαλοϊδεάτης ὅμως ἦταν, ἀφοῦ κατήγετο ἀπὸ τὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα. Θαύμαζε τὸν Ἐλευθ. Βενιζέλο. Τὸν ρώτησε κάποτε κάποιος, πολὺ νέος τότε, μεγαλωμένος ὅμως μὲ ἀντίθετα φρονήματα, καὶ τοῦ διευκρίνησε.

— Θὰ σοῦ ἐξηγήσω διατὶ ἐθαύμαζα τὸν Βενιζέλο. Μίαν ἐσπέραν, ἤμην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Δέλτα, εἰς τὴν Κηφισιάν, προσκληκλιμένος μαζὺ μὲ ἄλλους. Ἦτο ἐκεῖ καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ ὁποῖος εὐρισκόμενος πρὸ ἐνὸς χάρτου τῆς Ἑλλάδος, εἶπεν πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν, καὶ τὸν ἤκουσα : «Κύριοι, τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐδῶ». Καὶ ἔδειξε μὲ τὸ μολύβι του τὰ παλαιὰ σύνορά μας. «Ἐγὼ θὰ τὰ μετακινήσω ἐκεῖ». Καὶ πάλιν, μὲ τὸ μολύβι του, περιέκλεισε περιοχὴν εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνετο καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις. Τότε ὁ στρατηγὸς Δαγκλῆς τὸν διέκοψε : «Κύριε Πρόεδρε, τοῦ εἶπε, αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνειρον» ! Ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν : «Τὸ ὄνειρον θὰ γίνῃ πραγματικότης». Ἔ ! λοιπὸν τί θέλεις; Ἀπὸ τότε ἔγινα «βενιζελικός», ἀλλὰ μόνον ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Δὲν εἶχα καμμίαν ἄλλην ἀνάμιξιν.

Δὲν εἶχε «καμμίαν ἄλλην ἀνάμιξιν», ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, ὅταν ἤλθε ἡ ἐποχὴ τῶν Νοεμβριανῶν καὶ συνελήφθησαν, μέσα σὲ σὲ ὄρες, ἑκατοντάδες ἀντιθέτων— τὸ πάθος τυφλώνει τὸν Ἕλληνα— «κοντὰ στὰ ξερὰ κἀχαν καὶ τὰ χλωρὰ» καὶ ὁ Χρυσόστομος βρέθηκε, χωρὶς καλὰ-καλὰ νὰ ξεύρῃ «γιατί», κρατούμενος. Ἡ κράτησις αὐτῆ, μέσα στὸ Γ' Ἀστυνομικὸ Τμημα, δὲν διήρκεσε πέραν τοῦ 24ώρου καὶ ἔληξε μὲ προσωπικὴ ἐπέμβασι τῆς ἰδίας τῆς Βασιλοῦσσης Σοφίας, πού βαθύτατα ἐκτιμοῦσε τὴν ἀγνότητά τῆς ψυχῆς του. Εἶναι χαρακτηριστικὸ μάλιστα, ὅτι ἡ ἴδια τοῦ συνέστησε καὶ μῆνυσι ἀκόμη νὰ ὑποβάλλῃ ἐναντίον ἐκείνων πού τόλμησαν νὰ τὸν κρατήσουν. Σ' αὐτὴ τὴν σύστασι ἀντέδρασεν ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος, λέγοντας :

— Μεγαλειοτάτη ! Λησμονεῖτε τὸ σχῆμά μου. Εἶμαι Λειτουργὸς Ἐκείνου, Ὅστις λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει. Δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ προβαίνω εἰς μὴνύσεις.

Ἔτσι, ὁ Χρυσόστομος, σ' ἐκείνη τὴν φοβερὴ γιὰ τὴν Πατρίδα μας ἐποχὴ τοῦ μίσους, τῆς ὑποψίας, τῆς ἐξοντώσεως καὶ τοῦ ἀναθέματος, ἐξακολούθησε νὰ προσφέρῃ τίς ὑπηρεσίας του, χωρὶς κομματικὰς ἐμπάθειες καὶ πολιτικὰς ἀναμίξεις, φυλάγοντας τὸν ἑαυτὸ του μόνον γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἐπιστῆμην.

Ὅταν ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, ἄλλοτε μαθητὴς του, ὅπως προηγουμένως ἀναπτύχθηκε, καὶ ὕστερα συνεργάτης του, ἀπὸ Κιτίου, ἔγινε ὕστερα ἀπὸ τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ Ἀναθέματος στὰ

1918, μέσα στον φοβερό εκκλησιαστικό και πολιτικό σάλο τῆς ἐποχῆς, Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, με ἐπέμβασι Κυβερνητικῆ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ὁ Χρυσόστομος προσέφερε τίς συμβουλές του, ὡς κληρικός τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν σὲ ὅλα τὰ θέματα μετὰ τὰ ὁποῖα, σχεδὸν μαζί, καταπιάστηκε ὁ πολυπράγμων ἐκεῖνος Ἱεράρχης. Τότε, μετὰ ἐκείνη τὴν συνεργασία, σὲ βραχυτάτο διάστημα, οὔτε κἀν διετίας, ἐξεδόθη στὰς Ἀθήνας τὸ περιοδικὸ ἢ «Καινὴ Διδαχὴ», ιδρύθηκε τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Τυπογραφεῖον, τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ὀρφανοτροφεῖον ἢ «Στέγη τῆς Ἐκκλησίας» στὴν Βουλιαγμένη, στὰ παλαιὰ κτίρια τῶν πρώτων Παιδικῶν Ἐξοχῶν ποῦ εἶχε ἀνεγείρει ἡ Σοφία Σλήμαν καὶ ὁ Δῆμος Ἀθηναίων, μετὰ χρήματα Πεσματζόγλου καὶ Ἐμμ. Μπενάκη, καὶ ἐμπῆκαν οἱ βάσεις γιὰ πλεῖστες ὕστες ἐκδηλώσεις τῆς Ἐκκλησίας στὰ ὑστερώτερα χρόνια.

Ὁ θαυμασμὸς τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὸν Μελέτιο ἦταν μεγάλος. Πίστευε στὴν δύναμι καὶ στὴν θεληματικότητά του καὶ στὸ ἀναμφισβήτητα δημιουργικὸ πνεῦμα του. Πίστευε σ' αὐτὸν γιὰτὶ ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν διάβηκε, μετὰ ἐπιλέκτους ἐπιτελεῖς τὸν ἴδιον, τοὺς καθηγγητὰς καὶ κατόπιν ἀκαδημαϊκοὺς Γρ. Παπαμιχαῆλ καὶ Ἀμ. Ἀλιβιζάτον, ἀφῆκε ἔχνη εὐτυχῆ διαβάσεως, ιδρύοντας Σχολές, ἱεροδιδασκαλεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, τυπογραφεῖα, περιοδικά, συστηματοποιώντας τὸ Κήρυγμα, ποῦ ἕως τότε ἐθεωρεῖτο «εὐσεβὴς φλυαρία» καὶ μετὰ λίγες λέξεις, καλλιεργῶντας πάντοτε τὸ καλὸ.

Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ χρόνια, ὁ Μελέτιος, ἀπὸ Κων/πόλεως, Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἀπέθανε, ὁ Χρυσόστομος στὴν Βουλιαγμένη πληροφορήθηκε τὴν ἐκλογὴ τοῦ ἀπὸ Νουβίας Νικολάου, ὡς διαδόχου του, καὶ σὰν σὲ μονόλογο παρατήρησε :

— Μελέτιος ὁ Μέγας ! Νικόλαος ὁ Μικρὸς ! Δυστυχῶς εἶναι νόμος ἱστορικός. Ὁ ἐπόμενος τοῦ μεγάλου ὕσον μέγας καὶ ἂν εἶναι, καθίσταται αὐτομάτως μικρὸς !

Σὲ ὄρες φοβερῆς τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἀνάγκη νὰ καταβάλῃ προσπάθεια πέραν τῶν θαλασσῶν στὴν μεγάλη Ἀμερικανικὴ Δημοκρατία, γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς καὶ γιὰ τὰ δίκαιά τῆς καὶ τότε, μέσα στὴν κόλασι ποῦ καθίδρυσαν στοὺς ὠκεανούς τὰ Γερμανικὰ ὑποβρύχια, ἐκτελῶντας Κυβερνητικὴ ἐντολή, δὲν δίστασε, μαζί μετὰ τὸν Μελέτιο, τὸν Ἀμ. Ἀλιβιζάτο, τὸν Νικ. Κωνσταντινίδη καὶ τὸν Ἀρχιμ. Ἀλέξ. Παπαδόπουλο, νὰ διαπλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸ καὶ νὰ φθάσῃ στὴν Ἀμερική, γιὰ νὰ ἀναλάβῃ ἐκεῖ, μαζί μετὰ τοὺς ἄλλους, τὴν διαφώτισι τοῦ μεγάλου, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον τότε ἐνδιαφερομένου γιὰ τοὺς μικροὺς Ἀμερικανικοῦ Λαοῦ, στὸ μεγάλο θέμα ποῦ περιέκλειε ἢ μονοσύλλαβη στὰ Ἀγγλικά λέξις «Ἑλλάς» (Γκρής).

Σ' αὐτὸ τὸ ταξίδι,—ταξίδι ἡμερῶν πολλῶν, μὲ πολλὰ σκέψεις καὶ κινδύνους—ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ στὴν Νέα Ὑόρκη καὶ πάλιν ἐθαυματούργησεν ἡ φιλομάθειά του, πού δὲν θὰ τὸν ἐγκατέλειπε οὔτε στὰ ἐβδομήκοντά του χρόνια, ὅποτε Ἀρχιεπίσκοπος πλέον καὶ στὸ κατώφλι τοῦ θανάτου θὰ ἐπεδίωκε νὰ μάθῃ... Ἀραβικά, γὰ νὰ εἶναι τελειότερος στὴν συγγραφή τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας!

Ἀγόρασε ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μίαν «Μέθοδον ἄνευ διδασκάλου» καὶ μὲ ζῆλο, σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ πολὺήμερο ταξίδι, ἐπὶ ὧρες πολλὰς δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ μαθαίνη λέξεις ἀγγλικὰς καὶ στοιχεῖα γραμματικῆς.

Ἔτσι, ὅταν ἔφθασε στὴν Ἀμερική, δὲν ἦταν ἀστοιχείωτος γλωσσικὰ καὶ σὲ μία γλῶσσα μὲ ἀκροβατισμούς προφορᾶς καὶ ἐννοιῶν, καὶ μὲ ιδιωματισμούς ἀσύλληπτους, πού διαβάσεις «θάλασσα», προφέρεις «βουνὸ» καὶ καταλαβαίνει «ἀεροπλάνο». Κατώρθωσε νὰ συνεννοῖται κάπως καὶ νὰ μπῆ στὸ πνεῦμα τοῦ Νέου Κόσμου.

Ἵστερα ἀπὸ χρόνια, μιῶντας γιὰ τὴν Ἀμερική, ἔλεγε:

— Διὰ τὴν Ἀμερικὴν αἱ λέξεις «Νέος Κόσμος» ἀποτελοῦν ἐπιτυχέστατον χαρακτηρισμὸν. Ὅλα ἐκεῖ εἶναι πράγματι νέα. Ἡ ζωὴ, τὸ περιβάλλον, οἱ ἄνθρωποι, ἡ σκέψις, τὸ σύστημα, ὁ πολιτισμὸς. Κάτι τὸ ὁποῖον ἐκεῖ συμβαίνει, μὲ δυσκολίαν ὁ Εὐρωπαῖος, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου, εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ συλλάβῃ καὶ νὰ τὸ παρακολουθήσῃ!

Δικαία παρατήρησις! Ὁ ἴδιος, πρὶν ἀπὸ χρόνια, εἶχε πέσει θῦμα αὐτῆς τῆς διαφορᾶς τῶν ἀντιλήψεων. Ὁ ἀδελφὸς του Πέτρος, μετανάστης γιὰ λίγο στὴν Ἀμερική, τοῦ ἔστειλε τότε μίαν φωτογραφία του. Σ' αὐτὴν εἰκονίζονταν μαζὺ μὲ ἄλλους δύο φίλους του, σὲ μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας «πλάζ» τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀλλὰ μὲ στολὴ ἐντελῶς ἀνοίκειον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Φοροῦσε «μαγιὸ» ἀξιοπρεπέστατον καὶ σεμνότατον, σχεδὸν ὀλόσωμο, κοντομάνικο καὶ μὲ τὸ παντελόνι φθάνοντας σχεδὸν μέχρι τὸ γόνατο!... Ζήτημα θὰ ἦταν ἂν ἀπὸ ὅλην αὐτὴ τὴν ἱστορία φαινόνταν γυμνὰ τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια τοῦ εἰκονιζομένου.

Ὁ Χρυσόστομος, ὅμως, βλέποντας αὐτά, ἀνίδεος τοῦ ἀμερικανικοῦ κλίματος, πού ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἔφθασε καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ πιστεύοντας ὅτι αὐτὴ ἡ φωτογραφικὴ ἐμφάνισις ἀποτελοῦσε... κατὰπτωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, τοῦ ἔγραψε:

— Ἀγαπητέ μου ἀδελφέ. Ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν σου καὶ σὲ εὐχαριστῶ δι' ὅσα μοῦ γράφεις. Ὡς πρὸς τὴν φωτογραφίαν, ἔχω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὀρθὸν εἶναι νὰ ἐνδυθῆς καὶ νὰ φωτογραφηθῆς καὶ τοῦτο ἀφ' ἐνὸς διὰ νὰ μὴν... κρυολογήσης καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ σὲ ἴδωμεν, ἐπὶ τέλους, ὅπως εἶσαι!

Πλήρης συνεννόησις!...

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν στὰς Ἀθήνας, στὰ 1920 ὁ Μητροπολίτης Μελέτιος ἐξεθρονίσθη. Εἶχαν γίνοι οἱ ἐκλογές, μὲ τὰ δυσμενῆ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων ἔφυγεν ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Μητροπολίτης Θεόκλητος, πού λόγῳ τοῦ ἀναθέματος εἶχε ὑποστῆ καθάρσει, ξαναγύρισε στὸ θρόνο.

Ὁ Χρυσόστομος, χαρακτηρισμένος φίλος καὶ παλαιὸς συνεργάτης τοῦ Μελετίου, πού ἐξακολουθοῦσε νὰ θεωρῆται τὸ «κόκκινο πανί», περιωρίσθηκε στὴ Ριζάρειο, στὰ βιβλία του καὶ στὸ Πανεπιστήμιο καὶ αὐτό, μέσα στὸ δηλητηριασμένο ἀπὸ τὸ μῖσος περιβάλλον ἐκείνης τῆς φοβερῆς ἐποχῆς.

Καὶ γιὰ νὰ φανῆ πόσο τὸ κλίμα αὐτὸ ἔκαμνε τότε ἀνθρώπους ἀνωτέρους στὴ σκέψι ν' ἀλλοιώνωνται, θὰ πρέπει ν' ἀναφερθῆ ἓνα γεγονός, ὅπως ἀκριβῶς διασώθηκε ἀπὸ τὸν ἀλησμόνητο καθηγητὴ Γρ. Παπαμιχαήλ.

Ἐκείνη περίπτωσι τὴν ἐποχῆ, στὸ Πανεπιστήμιο, τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀνώτερο πνευματικὸ καθίδρυμα, ἔγιναν ἐκλογές Ἀντιπρυτάνεως. Καὶ ἐξελέγη Ἀντιπρύτανις, ἓνας σοφὸς καθηγητῆς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς, ὁ Κ. Α., ἰατρὸς τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας. Μετὰ τὴν ἐκλογή, οἱ Καθηγηταὶ ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλο ἔσπευσαν νὰ συγχαροῦν τὸν καθηγητὴ Κ. Α., τὸν νέο Ἀντιπρύτανι. Καὶ ὅπως ἦταν πρέπον, ἀδόλος ἀκολούθησε καὶ ὁ Χρυσόστομος.

Ὅταν, ὅμως, ἀφοῦ τελείωσαν οἱ προηγούμενοι, ἔφθασε καὶ ἡ σειρά του, τότε ὁ νεοεκλεγείς, φανατικὸς βασιλόφρων, ἔκρινεν ὅτι ὤφειλε νὰ γυρίσῃ τὴν πλάτη του στὸν Χρυσόστομο. «Οὐ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις». Πῶς ἦταν δυνατὸν αὐτῇ τῇ στιγμῇ, τὴν μεγάλη στιγμή, αὐτὸς «ὁ προδότης» — ἡ λέξις «προδότης» εἰς τὴν ἑλληνικὴν σημαίνει καὶ ἀντίθετος τὸ φρόνημα» — ν' ἀποτολμᾷ αὐτὴν τὴν ἀσεβῆ χειρονομίαν !

Ἔτσι, ὁ Χρυσόστομος, μὲ τὸ χέρι προτεταμένον εἰς χαιρετισμόν, ἔμεινε στήλῃ ἄλατος μπροστὰ στὰ ἐκπληκτὰ βλέμματα τῶν καθηγητῶν, πού ἄλλοι ἐπικροτοῦσαν καὶ ἄλλοι καταδίκαιζαν τὰ γινόμενα, καὶ μὲ θλιψὶ ἀναγκάσθηκε τὸ συντομώτερο δυνατὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν αἴθουσα ἐκείνη.

Ἦστερα ἀπὸ καιρὸ, ἄλλη θύελλα φοβερῆ ἐπηκολούθησε. Ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922, μὲ μεταστροφὴ αὐτῇ τὴν φορὰ τοῦ ὅρου τοῦ «προδότης» — κατὰ τὴν ἴδια ὅπως παραπάνω ἔνοια — στοὺς ἀντιθέτους. Στις ἀρχές τοῦ 1923, ἐγκαθιδρύεται ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασι στὸ Πανεπιστήμιο Ἐκκαθαριστικὴ Ἐπιτροπὴ, μὲ Πρόεδρο τὸν Ἀρχιμ. Χρυσόστομο Παπαδόπουλο καὶ ὁ ἄλλοτε Πρύτανις Κ. Α. βρίσκεται τώρα μεταξὺ τῶν «ἐκκαθαριστέων». Πόσον σοφοὶ ἦταν οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ὅταν ἔλεγαν «μίσει ὡς φιλήσων καὶ φίλει ὡς μισήσων». Εἶχαν

ὕπ' ὄψει τους κάτι τέτοια καὶ ἀκόμη, καὶ ὅτι «ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα».

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου τοῦ 1923, ὁ καθηγητὴς Κ. Α., διωγμένος ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, συναντᾷ τὸν τότε γραμματέα τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς στὴν Γραμματεία τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπου εἶχε πάει γιὰ νὰ τακτοποιήσῃ ὀρισμένα ζητήματά του.

Μὲ συμπάθεια καὶ σεβασμὸν, ὁ γραμματεὺς τοῦ ἐκφράζει τὴν λύπη του γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσί του καὶ τοῦ προσθέτει:

— «Ἐχετε, πάντως, κ. Καθηγητά, τὴν παρηγορίαν ὅτι ἐπήρατε καὶ μίαν ψῆφον διὰ τὴν παραμονὴν σας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

— Θὰ μοῦ τὴν ἔδωκε ὁ φίλος μου ὁ Δουβουινιώτης,

— Ὅχι κ. καθηγητά, ἀπήντησε ὁ γραμματεὺς. Ὁ κ. Δουβουινιώτης ἔδωκε ψῆφον λευκὴν. Τὴν εὐνοϊκὴν τὴν ἔδωκε ὁ Χρυσόστομος!

Ὁ καθηγητὴς, τότε, ταραγμένος, συγκλονισμένος ἀπὸ τὸ ἀναπάντεχο νέον, ποῦ ἔδειχνε τὴν ἀνωτερότητα ἐκείνου ποῦ πίστευε γιὰ «ἀντίπαλον» καὶ ποῦ στεκόνταν μόνον φίλος, ζήτησε καὶ παρακάλεσε νὰ διαβάσῃ τὰ πρακτικά.

Καὶ ὅταν τὰ διάβασε, ὅταν εἶδε σ' αὐτὰ τὴν γνώμη τοῦ Χρυσόστομου, ποῦ ἀποτελοῦσε τὴν μοναδικὴν ὑπὲρ αὐτοῦ φωνήν, ἀναστατώθηκε.

Νόμισε, ἀρχικὰ, ὅτι τοῦλάχιστον θὰ εἶχεν ἐκφράσει ὁ Παπαδόπουλος κάποια γνώμη «ἐπαμφοτερίζουσα» καὶ στὸ τέλος θὰ εἶχε καταλήξῃ «κατ' ἐπιείκειαν» στὴν ψῆφον του. Ἀλλὰ ἡ «γνώμη» του σὰν Προέδρου, τελευταία δοσμένη στὴν συνεδρίασι, ἔλεγε καθαρὰ καὶ σταράτα:

— Ἀνεξαρτήτως τῶν πολιτικῶν πεποιθήσεών του, ὁ κρινόμενος καθηγητὴς ὑπῆρξε καὶ εἶναι, λόγῳ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας καὶ τοῦ κύρους αὐτοῦ, κόσμημα καὶ ἀξία τοῦ Πανεπιστημίου, πιστεύω δ' ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσίς του θὰ ἀποτελέσῃ τραῦμα κατὰ τοῦ Ἰδρύματος καὶ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀνεπιφυλάκτως ψηφίζω ὑπὲρ τῆς παραμονῆς του!

Τὸ διάβασμα τῶν πρακτικῶν ἀναστάτωσε τὸν καθηγητὴ Κ. Α. καὶ συγκινημένος, σκέφθηκε πὼς ἦταν ἀνάγκη νὰ συναντήσῃ καὶ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀπροσδόκητο φίλον. Ἐνας μεγάλος, πράγματι μεγάλος ἄνθρωπος δείχνεται σ' αὐτὲς τὶς ὥρες. Παραμερίζοντας τὸν ἐγωϊσμόν, χωρὶς ἀναβολήν, τὸν συνήντησε καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Δὲν ἐγνώριζα, τοῦ εἶπε, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ὄπλον ἐκδικήσεως!

— Κύριε συνάδελφε! Οὐδέποτε τὸ ἐσκέφθην. Πάντοτε σᾶς ἠγάπων καὶ βαθύτατα σᾶς ἐξετίμων. Ἀλλὰ διατὶ ἐνθυμεῖσθε κάτι, τὸ ὁποῖον ἐγὼ ἐλησμόνησα;

Ἔτσι, μὲ τὴν σφραγίδα τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, τοῦ πλέον περιέργου κεφαλαίου, ποῦ ὅσον ξοδεύεται τόσοσιν πολλαπλασιάζεται, ποῦ ὅλα τὰ κακὰ ἐξαφανίζει καὶ τὴν πιὸ ξερὴν ἔρημον μεταμορφώνει

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

ΕΣΤ'. Τῆς ἐπίνοιάς του αὐτοῦ φοβοῦμαι μήπως ἔγινα κι' ἐγὼ παρεπόμενο, ἢ δὲν ξέρω τι ἄλλο πού νᾶναι κολοειπωμένο. Γιανί, ἐνῶ τὰ πάντα θαυμάζω τοῦ ἀνθρώπου, πού δὲν μπορῶ νὰ εἰπῶ σὲ πόσο μεγάλο βαθμό, αὐτὸ μονάχα δὲν μπορῶ νὰ ἐπαινέσω, γιατί θὰ σᾶς τὴν ἐξομολογηθῶ τὴν ταλαιπωρία μου· πού δὲν εἶναι ἄλλως τε ἄγνωστη στοὺς περισσότερους· τὴν παράδοξή του δηλαδή ἐνέργεια καὶ τὴν ἀνακολουθία του σ' ἐμένα, πού οὔτε καὶ ὁ καιρὸς δὲν ἔσβυσε τὴν λύπη πού μοῦφερε. Γιατί ἀπὸ ἐκεῖ μοῦ συνέβηκε, ὅλη ἡ σύγχυση καὶ ὅλη ἡ ἀνωμαλία τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ ὅτι δὲν μπόρεσα νὰ ζήσω ἀτάραχα σὰν φιλόσοφος στὴν ἐρημιά, ἢ νὰ πιστεύουν πὼς δὲν τὸ μποροῦσα· ἂν καὶ τὸ δεύτερο λίγο μὲ μέλλει. Ἐκτός, ἂν παραδεχθῆ κανεὶς αὐτὸ πού λέω ἐγὼ, ἐγκωμιάζοντας τὸν ἄνθρωπο· ὅτι δηλαδή ἔχοντας λογισμοὺς ἀνώτερους ἀπὸ τ' ἄνθρωπινα μέτρα, κι' ἔχοντας φύγει ἀπὸ τὸν κόσμο μας αὐτὸ προτοῦ ν' ἀποθάνῃ ἀκόμη, ὅλα τὰ λόγιαζε σὰν πνευματικά. Κ' ἐνῶ ἤξερε νὰ τιμᾷ τὴν φιλία, ἐδῶ μονάχα τὴν καταφρονοῦσε, ὅπου ἔπρεπε νὰ προτιμηθῆ ὁ Θεός, καὶ νὰ ὑπερτεροῦν τὰ ἐλπιζόμενα τὰ προσωρινά.

ΕΖ'. Φοβοῦμαι λοιπόν, μήπως προσπαθώντας ν' ἀποφύγω τὴν κατηγορία τῆς ὀκνηρίας ἀπὸ ἐκείνους πού ἐρευνοῦν τὸ κάθε τι πού τὸ ἀφορᾷ, πέσω στὴ κατηγορία τῆς ἀπληστίας, ἀπὸ ἐκείνους πού ἐπαινοῦν τὸ σύμμετρο. Πρᾶγμα πού κ' ἐκεῖνος τὸ τιμοῦσε, ἐπαινώντας ὑπερβολικὰ τὸ «πᾶν μέτρον ἄριστον», καὶ μὲ τὸ νὰ προσέξῃ νὰ τὸ φυλάξῃ περισσότερο ἀπὸ τὸν καθένα στὴ ζωὴ του. Παραμερίζοντας ὅμως καὶ τοὺς δύο, καὶ τοὺς πολὺ σύντομους καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ ἀχόρταγους, ὡς ἐξῆς περίπου θὰ κάμω χρῆση τοῦ λόγου.

ΕΗ'. Ἄλλοι μὲν λοιπόν σὲ κάτι ἄλλο ὁ καθένας τους ἐπιτη-

σὲ γλοερὸ λειμῶνα, ἔληξε αὐτὸ τὸ «ἐπεισόδιο» μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν, πού ἀπὸ τότε συνδέθηκαν μὲ ἀρρηκτὴ φιλία σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ὁ ἓνας νὰ θεωρῆ τὴν παράκλησι τοῦ ἄλλου σὰν ἱερὰ προσταγή. Μία ἀπλὴ ἄγραφη ἐπισκεπτῆρια κάρτα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου ἀρκοῦσε γιὰ νὰ ἐκτελέσῃ ὁ καθηγητὴς Κ. Α. τὴν δυσκολώτερη ἐγγείρησι ἐντελῶς δωρεάν.

(Συνεχίζεται)

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Ι. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗΣ

δεύεται· μερικοί δὲ προκόβουν σὲ κάποια εἶδη τῆς ἀρετῆς, πού εἶναι περισσότερα. Σ' ὅλες τῆς δὲ τίς μορφές κανεῖς δὲ τὸ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ στὸ ἄνωτατο σημεῖο τους. Τοῦλάχιστον ἀπὸ αὐτοὺς λοιπὸν πού ξέρομε σήμερὰ· ἀλλὰ αὐτὸν πιστεύομε σὰν ἄριστο, πού θὰ μπορούσε τυχὸν νὰ κατορθώσῃ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους, ἢ ἕνα στήν ἐντέλεια. Αὐτὸς δὲ σὲ τέτοια τελειότητα ἔφθασε περνώντας μέσα ἀπ' ὅλα, ὥστε νὰ φαίνεται πὼς εἶναι κάποιο ἐξαιρετικὸ προνόμιο τῆς φύσης. Ἄς σκεφθοῦμε λοιπὸν ὡς ἐξῆς. Σὲ ποιὸν ἀρέσει ἡ φτώχεια καὶ ἡ στερημένη ἀπὸ τὸ καθετὶ κι' ἀπέριττη ζωὴ; Αὐτὸς λοιπὸν δὲν εἶχε τίποτες ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σῶμα του, κι' ἀπὸ τ' ἀπαραίτητα φορέματα γιὰ νὰ τὸ σκεπάσῃ! Πλοῦτος του δὲ ἦτανε τὸ νὰ στερῆται τὰ πάντα καὶ ὁ Σταυρὸς, πού αὐτὸς ἦτανε ὁ μοναδικὸς του σύντροφος, καὶ πού τὸν ἐνόμιζε γιὰ τὸν ἑαυτό του πολιτιμότερον ἀπὸ τὴν μεγάλη περιουσία. Γιατί, ὅπως ἔλεγε, καὶ νὰ τῶθελε κανεῖς, θὰ τοῦ ἦτανε ἀδύνατο ν' ἀποκτήσῃ τὰ πάντα· μπορεῖ ὁμως νὰ μάθῃ νὰ καταφρονῇ τὰ πάντα, καὶ νὰ φαίνεται, ἔτσι, πὼς εἶναι ἀνώτερος ἀπ' ὅλα. Ἄφοῦ λοιπὸν ἔκαμεν αὐτὴ τὴ σκέψη κι' ἀφοῦ ἀπόκτησε τέτοια ψυχικὴ διάθεση, οὔτε προβολὴ χρειάσθηκε οὔτε καὶ τὴν μάταιη δόξα, οὔτε καὶ τὴν δημόσιαν ἐκείνη διακήρυξη «Ὁ Κράτης ἀποδίνει τὴν ἐλευθερίαν του στὸν Κράτητα τὸν Θηβαῖο». Γιατί ἡ προσπάθειά του ἦτανε, ὄχι νὰ φαίνεται, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἄριστος. Οὔτε καὶ εἶχε γιὰ σπίτι του πιθάρι καὶ τὰ πλακόστρωτα τῆς ἀγορᾶς, ὥστε νὰ παραχορταίνῃ ἀπ' ὅλα, κάνοντας τὴν φτώχεια καινούργιο εἰσόδημα καὶ πλοῦτο. Ἦτανε δὲ ἀνεπίδεικτα φτωχὸς κι' ἀνυπόκριτος κι' ἄνθρωπος πού ἀποφάσισε θεληματικὰ του ν' ἀποστερηθῇ τὸ κάθε τι πού κάποτες εἶχε· κι' ἔτσι ταξίδευεν ἀνάλαφρα τὴν θάλασσα τῆς ζωῆς.

(Συνεχίζεται)

Ἀπόδοσις ΘΕΟΔΟΣΗ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν Περιοδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» παρακαλοῦνται, ὅπως πάσαν ἀλλαγὴν διευθύνσεως των γνωστοποιοῦν ἀμέσως εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ὡς εἴρηται Περιοδικῶν, Ἀγίας Φιλοθέης 19, Ἀθήναι Τ. 117 εἴτε δι' ἐπιστολῆς των, σημειουμένης ἀπαραίτητως τῆς παλαιᾶς διευθύνσεως, ἢ εἰς τὰ τηλέφωνα 227.689 καὶ 227.651, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν φύλλων.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

152. Ποῖον προσανατολισμὸν πρέπει νὰ ἔχουν αἱ εἰκόνες τῶν προσκυνηταρίων, ποῦ εἶναι συνήθως τοποθετημένοι δεξιά καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν κεντρικὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ; Αἱ εἰκόνες πρέπει νὰ βλέπουν πρὸς δυσμὰς ἢ εἶναι ἀδιάφορον; (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Π. Η.).

Ἡ κανονικὴ θέσις τῶν προσκυνηταρίων, ποῦ τίθενται παρὰ τὴν εἴσοδο τοῦ ναοῦ ἢ πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου, εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν θέσι τῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ εἰσερχόμενοι πιστοὶ προσκυνοῦν ἐστραμμένοι πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὸ πατροπαράδοτο ἔθος. Αὐτὸν τὸν προσανατολισμὸν ἔχουν τὰ προσκυνητάρια καὶ στὸ "Ἅγιον" Ὄρος, ὅπου τίθενται στὴν λιτή, δηλαδὴ στὸν ἐσωτερικὸν νάρθηκα, καὶ μπροστὰ στὸ τέμπλο.

Παρὰ τοῦτο σὲ μερικοὺς ναοὺς ἢ θέσις τῶν προσκυνηταρίων δὲν εἶναι ἢ ἀνωτέρω, ἰδίως σὲ ναοὺς μικρῶν διαστάσεων, κτισμένους κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, ἢ σὲ ἄλλους στοὺς ὁποίους ἢ εἴσοδος τῶν πιστῶν γιὰ διαφόρους λόγους δὲν γίνεται ἀπὸ τὴν κεντρικὴν δυτικὴν πύλην, ἀλλὰ ἀπὸ μία πλαγία θύραν, συνήθως τὴν πρὸς νότον. Τότε τὰ προσκυνητάρια, γιὰ τὴν διευκόλυνσιν τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἀποφυγὴν θορύβων ἢ ἀσκόπων κινήσεων ἐντὸς τοῦ ναοῦ, τοποθετοῦνται ὅπως ἢ ἀνάγκη τὸ ἐπιβάλλει, δηλαδὴ μὲ πρόσωπο πρὸς βορρᾶν ἢ πρὸς νότον. Τὸ ἴδιον πάλι συμβαίνει καὶ γιὰ λόγους τεχνικῆς ἀνάγκης, ὅταν ἓνα προσκύνημα, ἐπὶ παραδείγματι ἓνας τάφος ἀγίου, μία λειψανοθήκη, μία ἐντειχισμένη εἰκὼν κ.λπ. κατέχουν μία μόνιμο θέσι μὲσα στὸν ναό, ποῦ δὲν ἔχει, καὶ αὐτὸ συμβαίνει τὶς περισσότερες φορές, τὸν κατὰ παράδοσιν προσανατολισμὸν. Ἡ προσκύνησις τότε γίνεται ἀδιάφορος, ἀνάλογα μὲ τὴν θέσιν ποῦ ἔχει τὸ προσκύνημα. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω τὸν τάφο τοῦ ὁσίου Ἀθνασίου τοῦ ἐν Ἀθῶν στὴν Μεγίστη Λαύρα τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ε' στὸν Μητροπολιτικὸν ναὸ τῶν Ἀθηναίων, ποῦ ἢ προσκύνησις τῶν γίνεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἐστραμμένους πρὸς βορρᾶν, τοῦ ἀγίου Θεωνᾶ στὴν Μονὴ τῆς ἀγίας Ἀναστασίας Χαλκιδικῆς, τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου στὴν Πάτμος καὶ τοῦ Ταξιάρχου τοῦ Μανταμάδου τῆς Λέσβου, ποῦ ἢ προσκύνησις τῶν γίνεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἐστραμμένους πρὸς νότον καὶ τῆς Παναγίας τῆς Γοργοεπηκόου τῆς Μονῆς Δοχειαρίου τοῦ Ἀγίου Ὄρους, ποῦ ἢ προσκύνησις τῆς γίνεται πρὸς δυσμὰς. Ἀλλ'

ἐκτός ἀπὸ τῆς εἰδικῆς αὐτῆς περιπτώσεως καὶ ἐκτός ἀπὸ τῆς εἰκονογραφικῆς παραστάσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ναῶν, ποῦ εἶναι ἐστραμμένες πρὸς ὄλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ σὲ πολλοὺς παλαιοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστήρια καὶ μάλιστα στὸ "Ἅγιον" Ὅρος, ποῦ εἶναι ἡ κιβωτὸς τῶν παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶχαν τὴν συνήθεια νὰ τοποθετοῦν προσκυνητάρια μὲ φορητὲς εἰκόνες καὶ πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἰδίως γύρω ἀπὸ τοὺς κίονες τῶν ναῶν. Ἡ θέσις τότε ποῦ παίρνουν οἱ προσκυνοῦντες εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν θέσι τῆς εἰκόνος.

Ἀνακεφαλαιώνοντας μποροῦμε νὰ εἰποῦμε, ὅτι ἡ κανονικὴ μὲν θέσις τῶν προσκυνηταρίων εἶναι τέτοια, ὥστε οἱ εἰκόνες νὰ βλέπουν πρὸς δυσμὰς, γὰρ νὰ ἀποδίδεται ἡ προσκύνησις τῶν πιστῶν μὲ μέτωπο πρὸς ἀνατολὰς, ἀλλὰ, ἂν οἱ ἰδιαίτερες συνθήκες τὸ ἐπιβάλλουν, ἢ τοποθετήσις των κατὰ διάφορο τρόπο δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀνεπίτρεπτο, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὸ ἀρκετὰ συχνὰ ἀπαντώμενο.

153. Ὅταν ὁ ἑορταζόμενος ἅγιος ἔχη εἰς τὰ στιχηρὰ δοξαστικὸν καὶ στερεῖται ἀποστίχων καὶ δοξαστικοῦ αὐτῶν, τότε τί εἶδους ἑσπερινὸς εἶναι αὐτὸς μικρὸς ἢ μέγας, καὶ πρέπει νὰ γίνεταί κατ' αὐτὸν εἴσοδος; (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Δ. Κουρκουλῆ).

Ἐἴσοδος κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ γίνεται μόνον ὅταν ὁ ἑορταζόμενος ἅγιος ἔχη πλήρη ἀκολουθία καὶ ἡ σχετικὴ διάταξις τῶν Μηναίων ρητῶς ἀναγράφει, ὅτι γίνεται κατὰ τὸν ἑσπερινὸ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ «εἴσοδος». Ἐπὶ πλέον ὅταν ἕνας ἅγιος ἑορτάζεται πανηγυρικῶς κατὰ τόπους ἢ εἶναι ὁ ἅγιος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου τιμᾶται ὁ ναός, στὸ Μηναῖο δὲ δὲν ὑπάρχει πλήρης ἀκολουθία ἢ καὶ ἔλλειπει ἐντελῶς, ὅπως συμβαίνει μὲ ὅλες τῆς μνημῆς τῶν νεομαρτύρων, ἀναπληρώνεται ὅμως ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ ἀπὸ εἰδικῆς φυλλάδες, πάλι γίνεται κατὰ τὸν ἑσπερινὸ εἴσοδος. Ἐπομένως στὴν περίπτωσι ποῦ ἀναφέρεται ἡ ἐρώτησις δὲν θὰ γίνῃ εἴσοδος.

Ἐπάγεται δὲ ὁ ἑσπερινὸς αὐτὸς στοὺς συνήθεις ἄνευ εἰσόδου καθημερινοὺς ἑσπερινούς. Οἱ ὅροι «μικρὸς» καὶ «μέγας» ἑσπερινὸς κυριολεκτοῦνται μόνον στοὺς ἑσπερινούς τῶν ὀλονυκτιῶν τῶν Κυριακῶν, τῶν μεγάλων ἑορτῶν καὶ τῶν μεγάλων ἁγίων, κατὰ τὴν μνήμη τῶν ὁποίων ἐτελεῖτο στῆς Μονῆς ὀλονυκτία. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται πρὸς διάκρισι τῶν δύο ἀκολουθιῶν ἑσπερινοῦ, ποῦ τελοῦνται κατὰ τῆς ἡμέρας αὐτῆς στὰ μοναστήρια, ὁ «μικρὸς» κατὰ τὴν συνήθη ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ συνα-

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΚΑΙ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Ἡ προσευχή εἶναι μία ἔννοια καὶ μία πραγματικότητα ποῦ παρέχει ἄφθονα ἢ Ἀγία Γραφή. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μονάχα διήγηση τῶν γεγονότων τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ἔκθεση τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ λόγος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, προσευχή. Ἀπὸ τὴν ᾠδὴ τῆς Μαριὰμ ὡς τὴν ἐπίκληση «Ναί, ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ», μετὰ τὴν ὁποίαν κατακλείεται τὸ τελευταῖο βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης, — ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου (Ἀποκ. κβ', 20), — ἡ Ἀγία Γραφή μᾶς προσφέρει, εἴτε σποραδικά, εἴτε καὶ σὲ ὁλόκληρα βιβλία τῆς (Ψαλμοί), ὑλικὸν προσευχῆς, τὴν ἡχὴν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πάνω σὲ μεγάλες ψυχές. Ἡ δὲ Ἐκκλησία ἔχει ζυμώσει ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ ὑλικὸν τὴν δική της προσευχή, τὸν λειτουργικὸν τῆς λόγον.

Στὴ ζωὴ τῶν δικαίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κοί τῶν Ἀγίων τῆς Καινῆς, μετὰ κέντρο τὸν ἴδιον τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστόν, βλέπουμε τὴν προσευχὴν ὡς συχνὴ καταφυγὴ καὶ ἀπόλαυσι, ὡς τὴν κυρία πηγὴ ἀντλήσεως πνευματικῆς δυνάμεως, ὡς τὴν πιὸ μεγάλη ἀνάγκη τῆς ψυχῆς τους. Ἡ ἐπιτυχία στὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν, στὴν ἐπιτέλεση τοῦ θείου θελήματος, στὴν ἀντιμετώπιση καὶ τὴν ὑπερπήδηση τῶν λογῆς—λογῆς προσκομμάτων, ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν, ὑπῆρξε γιὰ ἐκεῖνες τὶς ψυχὰς αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα προσευχῆς. Οἱ Πατριάρχες, ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, οἱ Κριτές, οἱ Βασιλεῖς, οἱ Προφῆτες καὶ ὅλες οἱ ξεχωριστὲς μορφές ποῦ προβάλλει ἡ Παλαιὰ

πτῶς πρὸς τὴν ἀκολουθία τῆς Θ' ὥρας καὶ ὁ «μέγας» κατὰ τὴν παννυχίδα. Στις ἐνορίες κατὰ τὶς περιπτώσεις αὐτὲς παραλείπεται ὁ «μικρὸς» καὶ τελεῖται μόνο ὁ «μέγας» ἔσπερινός.

Οἱ ἔσπερινοὶ τῶν καθημερινῶν παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὰ ψαλλόμενα τροπάρια ἀρκετὴ ποικιλία, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἔκτασι τῆς τιμῆς τοῦ ἁγίου κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς συνθέσεώς των καὶ τὸν τόπον, στὸν ὁποῖον ζοῦσε ὁ ὑμνογράφος. Ἔχομε πλήρεις ἔσπερινούς μετ' εἴσοδο, ἄλλους μετ' στιχηρὰ καὶ ἀπόστιχα, μετ' ὀξαστικά ἢ καὶ μόνο μετ' τρία στιχηρὰ καὶ ἓνα θεοτοκίον. Ὅλες οἱ παραλλαγές αὐτὲς ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν κοινῶν ἢ καθημερινῶν ἔσπερινῶν.

Σχετικὰ βλέπε καὶ στὴν ἀπάντησι στὴν ὑπ' ἀριθμ. 67 ἐρώτησι.

Διαθήκη, γὰ νὰ ἐπιτύχουν ὅ,τι θαυμαστό καὶ ἔνδοξο ὑπάρχει στὸ ἐνεργητικὸ τους, στὴν προσευχὴ προσέφευγαν καὶ ἀπὸ τὴν προσευχὴ ἐνισχύονταν καὶ καταξιώνονταν νὰ τὸ φέρουν σὲ πέρας. Ἡ προσευχὴ τοὺς ἐξασφάλιζε τὰ πνευματικὰ τρόπαια ποὺ στολίζουν τὸν βίον τους, καθὼς καὶ τὴν ἔγερση ἀπὸ τὰ ἡττήματά τους ποὺ πήγαιναν νὰ τὸν σκιάσουν. Καὶ μὲ τὴν προσευχὴ, δοξολογητικὴ καὶ εὐχαριστιακὴ, ἐξέφραζαν τὴ χαρὰ τους γιὰ ὅ,τι κατάρθωναν. Ὁλος ὁ κύκλος τῆς ζωῆς τους, ἀφετηρία, σταθμοὺς καὶ κατάληξη εἶχε τὴν προσευχὴ.

Τὸ ἴδιο βλέπουμε, μέσα στὸ ἄπλετο πιά φῶς τῆς Χάριτος, καὶ στὰ ἅγια πρόσωπα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὴν τελείωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του (Λουκ. β', 52) τὴν ἐβάσισε πάνω στὴν προσευχὴ (παραμονὴ τοῦ δωδεκαετοῦς στὸν Ναό, οἱ σαράντα μέρες στὴν ἔρημο, ἢ κατὰ μόνας περιστατικὴ προσευχὴ [Ματθ. ιδ', 23], Γεθσημανῆ κ.λπ.).

Οἱ Ἀπόστολοι εἶχαν σὰν κυρία ἀσχολία τους τὴν προσευχὴ καὶ τὸ κήρυγμα (Πράξ. στ', 4). Μὲ τὴν προσευχὴ σήκωναν καὶ νεκροὺς (Πράξ. θ', 40), ἢ ἔβλεπαν νὰ ἀνοίγουν διὰπλατα οἱ πόρτες τῆς φυλακῆς τους (Πράξ. ιβ', 5· ιστ' 25). Μὲ τὴν προσευχὴ συνύφαιναν τὴ διδασκαλία τους.

Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς διδάσκει τὸ νόημα καὶ τὴν πράξη τῆς ἀληθινῆς προσευχῆς καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ μᾶς δίνει τὸ συνοπτικὸ πρότυπο προσευχῆς, ποὺ εἶναι τὸ γνωστὸ σὲ κάθε χριστιανὸ «Πάτερ ἡμῶν...».

Κλειδί τῆς χριστιανικῆς προσευχῆς, ποὺ ἀνοίγει τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν κατευθύνει στὸν σωστὸ της στόχο, ἐξασφαλίζοντας καὶ τὴ σωστὴ της ἀτμόσφαιρα, εἶναι οἱ δύο πρῶτες λέξεις : «Πάτερ ἡμῶν». Μ' αὐτὴ τὴν ἐναρκτήρια προσφώνηση ἀποτεινόμεσθε στὸν ἀληθινὸ Θεό, ποὺ εἶναι ὁ στοργικὸς καὶ παντοδύναμος πατέρας μας. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς χριστιανικῆς προσευχῆς εἶναι ἀτμόσφαιρα συνομιλίας τῶν παιδιῶν μὲ τὸν πατέρα τους.

Ἡ υἱικὴ μας σχέση μὲ τὸν Θεὸ δίνει ὅσο τίποτε ἄλλο τὸ χρῶμα καὶ τὸν τόνο τῆς προσευχῆς μας. Τὰ σπουδαῖα συστατικὰ τῆς χριστιανικῆς προσευχῆς εἶναι ἀκριβῶς οἱ σπόνδυλοι τοῦ προτύπου αὐτοῦ, ποὺ μάθαμε καὶ παραλάβουμε ἀπὸ τὸν Χριστό.

Πρῶτον, ἡ δοξολογία «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου».

Δεύτερον, ἡ ἔκφραση τοῦ πόθου μας γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ: «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Κατὰ τὴν εἰδοποίη-

ηση τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. στ', 33), ὅταν πρῶτα ζητᾶμε τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ ἔχουμε ἀνάγκη θὰ μᾶς «προστεθοῦν».

Τρίτον, αὐτὰ τὰ ἄλλα αἰτήματα, ποῦ εἶναι ἡ ἱκανοποίηση τῶν καθημερινῶν μας ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν («τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον»), ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν μας («καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφελήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν») καὶ ἡ προσδοκία τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ πέσουμε σὲ θλίψεις καὶ πειρασμούς, ποῦ θὰ ἔκαναν νὰ ναυαγήσῃ ἡ σωτηρία μας («καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ»).

Ἐπάνω σ' αὐτὲς τὶς ἀπαραίτητες γραμμὲς πλέκεται ὅλος ὁ πλοῦτος τῶν κατ' ἰδίαν καὶ τῶν συλλογικῶν μας προσευχιῶν, ποῦ καὶ αὐτό, εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα, ἀντλεῖται μὲς ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, ἀπὸ τὰ προσευχητικὰ καὶ ὑμνητικὰ τῆς μέρης, καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλα τῆς σημεία.

Ἡ Ἁγία Γραφή, γενικά, εἶναι τὸ ἀκένωτο ταμεῖο ἀπ' ὅπου ἡ χριστιανικὴ προσευχὴ παίρνει τὰ πολυτίμα πετράδια τῆς καὶ ὅλης τῆς τῆ λάμπης. Γι' αὐτὸ — ὅπως γράψαμε μὲ ἄλλη ἀφορμὴ — ὅσο περισσότερο κατέχει κανεὶς τὴν Γραφήν, τόσο ἡ προσευχὴ του εἶναι πλουσιώτερη, πιὸ εὔστοχη καὶ πιὸ γόνιμη.

Μὲς ἀπὸ τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, ἂν τὰ ἔχουμε οἰκειωθῆ καὶ εἶναι ζωντανὰ μέσα μας, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μᾶς φτερώνει, μᾶς ἐμπνέει καὶ μᾶς κοθοδηγεῖ πῶς νὰ προσευχώμασθε, συνεπαίρνοντας τὴν καρδιά μας μὲ τοὺς ἀλάλητους στεναγμούς του (Ρωμ. η', 26) καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια ποῦ Ἐκεῖνο ἐνέπνευσε σὰν μιὰ σίωνίως νωπὴ καὶ ζῶσα γλῶσσα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ νὰ οἰκειωθῆ κανεὶς τὴ Γραφή, νὰ τὴν κἀνη κτῆμα τῆς διάνοιας καὶ τῆς καρδιάς του, πάλι μὲ τὴν προσευχὴ θὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτό. Ἐξω ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς προσευχῆς, ἡ Γραφή εἶναι ἀδύνατο νὰ μελετηθῆ ἐποικοδομητικὰ, νὰ φωτίσῃ τὸν ἐσωτερικό μας ἀνθρώπο, νὰ μᾶς ἀναγεννήσῃ καὶ νὰ μᾶς στερεώσῃ στὴν καινούργια ἐν Χριστῷ ζωὴ.

Ἡ μελέτη τῆς Γραφῆς εἶναι κατ' ἐξοχὴν λειτουργικὴ πράξη, κάτι ἀκριβῶς ἀνάλογο μὲ τὴν κοινωνία τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Σωτῆρος μας. Εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ κοινωνία τοῦ Χριστοῦ ὡς Λόγου τοῦ Θεοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Αιδεσιμώτατον Τελόγγλου Στέφανον, Ἰ. Ν. Ἀγ. Δημητρίου, Ν. Φαλήρου. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αιδεσιμώτατον Πλαρῆν Γεώργιον, Παναγία Βλαχερνῶν, Ἀμφιάλην Πειραιῶς. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αιδεσιμώτατον Μικρογιαννάκην Ἐμμανουήλ, Ἐφημέριον Γαύδου—Σελίνου Χανίων. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφορήθημεν τὸ πρῶτον τὰ τῆς χειροτονίας σας. Ἐνεγράφητε, ἀπὸ τοῦδε δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ λαμβάνητε ἀνελλιπῶς τὸ περιοδικόν. — Αιδεσιμώτατον Ἀλεξάνδρακην Δημήτριον, Ἐφημέριον Κουνουπιδιανῶν Κυδωνίας Χανίων. Ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ζητηθέντα τεύχη. — Πρεσβύτερον Κυριακάκην Γεώργιον, Ἄγιους Δέκα—Καινουργίου—Κρήτης. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφορήθημεν τὸ πρῶτον τὰ τῆς χειροτονίας σας. Σᾶς ἐνεγράψαμεν, ἀπὸ τοῦδε δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ λαμβάνητε ἀνελλιπῶς τὸ περιοδικόν. — Αιδεσιμώτατον Ἰσηφαλάκην Προκόπιον, Ζουνακι, Κυδωνίας Χανίων, Κρήτης. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφορήθημεν τὸ πρῶτον τὰ τῆς χειροτονίας σας. Κατόπιν τούτου σᾶς ἐνεγράψαμεν διὰ τὴν ἀνελλιπῆ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ. — Αιδεσιμώτατον Ἰλαρίδην Μιλτιάδην, ἐφημέριον Ἰ. Ν. Ἀγ. Γεωργίου Νιγρίτης. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφορήθημεν τὸ πρῶτον τὰ τῆς χειροτονίας σας. Λυπούμεθα διότι δὲν ὑπάρχουν παλαιὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ, ἅτινα ἐζητηθήσαν. Σᾶς ἐνεγράψαμεν εἰς τὰ ἡμέτερα συνδρομητολόγια διὰ τὴν ἀνελλιπῆ ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ. — Ἐρᾶν Μητροπολιν Λευκάδος καὶ Ἰθάκην. Ἐλήφθη τὸ ὑπ' ἀριθ. 1.040 ἔγγραφο ὑμῶν ἀφορῶν εἰς τὴν χορήγησιν Ἀπολυτηρίου Γράμματος εἰς τὸν Ἐρομόναχον Δανιήλ Πλαγιώτην. Κατόπιν τούτου προέβημεν εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς διευθύνσεώς του εἰς τὰ συνδρομητολόγια μας. — Αιδεσιμώτατον Τζανιδάκην Ἐμμανουήλ, Πισκοκέφαλον Σητείας, Κρήτης. Σᾶς ἀπεστάλη τὸ ζητηθὲν τεύχος. — Αιδεσιμώτατον Στεφανόπουλον Στέφανον, Ἀλκιβάδου 5, Ἐνταῦθα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἐλβετικὴν Πρεσβεΐαν, Ἰασίου 2, Ἐνταῦθα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αιδεσιμώτατον Παπαμακάριον Μιχαήλ, Ἐφημέριον Ἀγ. Παντελεήμονος Στραμπουργῶν Ἀνδρου. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Κύριον Κυρίτησιν Δημήτριον, Δικηγόρον, Ζηνοδότου 13, Ζωγράφου. Ἐνεγράφητε. — Ἐρᾶν Μητροπολιν Ἀθήνων. Ἐλήφθη τὸ ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 658/16/9/68 ἔγγραφο ὑμῶν περὶ διορισμοῦ τοῦ Αιδεσιμωτάτου Σουπίου Ἀντωνίου. Κατόπιν τούτου προέβημεν εἰς τὴν ἔγγραφόν του εἰς τὰ ἡμέτερα συνδρομητολόγια διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Περιοδικοῦ. — Ἐρᾶν Μητροπολιν Τρίκκης καὶ Σταγῶν. Ἐλήφθη τὸ ὑπ' ἀριθ. 2062/4-10-68 ἔγγραφο ὑμῶν ἀφορῶν τοὺς νεοχειροτονηθέντας Αιδεσιμωτάτους Ντοβόρην Ἀπόστολον, Τρίχαν Δημήτριον καὶ Λιούβταν Στέργιον, ὡς καὶ τοὺς ἐκτελοῦντας ἐφημεριακὰ καθήκοντα Ἀρχιμανδρίτας Στέφαν Γεώργιον, Λογοθέτην Σπυρίδωνα καὶ Μαντζίρην Ἀλέξιον. Κατόπιν τούτου προέβημεν εἰς τὴν ἔγγραφὴν των εἰς τὰ συνδρομητολόγια μας. — Περιοδικόν «Τὰ Πάτρια τῶν Ἑλλήνων», Ἀριάδνης 8, Ἄγια Φιλοθέη. Σᾶς ἀπηντήσαμεν δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Αιδεσιμώτατον Μπίτον Δημήτριον, ἐφημέριον Ἀγ. Ἀνδρέου (Πτερῆς). Σᾶς ἀπηντήσαμεν δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Αιδεσιμώτατον Κοτοπούλην Δημήτριον, Ἀραχωβίτικα Πατρῶν. Ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ὑπάρχοντα τεύχη τοῦ τρέχοντος ἔτους. — Ἀρχιμανδρίτην Μαγκλάραν Θεόκλητον, Ἀλαμάνας 21, Λαμία. Ἐνεγράφητε ἀπὸ 1-10-68. — Αιδεσιμώτατον Βαρδακώσταν Ἀθ. Παναγιώτην, Μεσοχώρια Στύρων Εὐβοίας.

Ἐπικοινωνήσαμεν μετὰ τοῦ βιβλιοπωλείου «ΓΡΗΓΟΡΗ», τὸ ὁποῖον πωλεῖ τὸ ζητηθὲν βιβλίον καὶ μᾶς διαβεβαίωσεν ὅτι θὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί σας διὰ τὴν ἀποστολὴν τούτου. — Αἰδεσιμώτατον Ἐλευθέριον Τσιῖρον, ἐφημέριον Ἱ. Ν. Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ, Λευκάκια Ναυπλίου. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς τοῦ αἰδεσιμωτάτου Σταθολογιαννοπούλου Θ. εἰς Ἅγιον Γεώργιον Πυργιωτικῶν Ναυπλίου. — Αἰδεσιμώτατον Παλάσκαν Σικράτην, Χρυσὸ Σερρών. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφωρήθημεν τὴν νέαν σας διεύθυνσιν. Νῦν ἐνεγράφητε καὶ θὰ λαμβάνητε ἀνελλιπῶς τὸ περιοδικόν. — Αἰδεσιμώτατον Πιτσουλάκην Δημήτριον, Ἄγ. Ἀποστόλων Κομπλὲ 367 Χανιά. Ἐνεγράφητε. Λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ σᾶς στείλωμεν τεύχη παλαιότερων ἐτών, διότι ἐξητλήθησαν. — Αἰδεσιμώτατον Φελέκην Εὐστράτιον, ἐφημέριον Ἱ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Καρλόβασι Σάμου. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Δεδούσην Δημήτριον, Ἅγιωργίτικα Τριπόλεως. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφωρήθημεν τὸ πρῶτον διὰ τὴν χειροτονίαν σας. Ἦδη ἐνεγράφητε. — Αἰδεσιμώτατον Βιτουλαδίκην Γεώργιον, Πρινήλλας Κερκύρας. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Κύριον Χαλκιάν Βασίλειον, Μυτιλήνης 43, Ἐνταῦθα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Ἀσήμην Βασίλειον, Χούνην Ἄργους. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Μακροῦν Γεώργιον, Β' Γυμνάσιον Ὁλέων Λαμίας. Ἐνεγράφητε εἰς τὸ περιοδικόν «ΘΕΟΛΟΓΙΑ». — Αἰδεσιμώτατον Περπινιάν Μᾶρκον, Ἐφημέριον Ἀρνάδος, Τῆνον. Ἐνεγράφητε. — Κύριον Εὐστάθιον Σταθόπουλον, Γυμνασιάρχην Γυμνασίου Λογγᾶς, Μεσσηνίας. Σᾶς ἀπληντήσαμεν δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Κύριον Δημήτριον Σταθόπουλον, Καθηγητὴν Θεολόγων, Λογγᾶς Μεσσηνίας. Σᾶς ἀπληντήσαμεν δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Αἰδεσιμώτατον Νικολαΐδην Παναγιώτην, Χειμάρας 16, Χολαργός. Ἐνεγράφητε. — Ἀρχιμανδρίτην Τζιαβάραν Τιμόθεον, Θεραπευτήριον «Βυαγγελισμός». Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας εἰς περιοδικὰ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» ἐγένετο. — Ἀρχιμανδρίτην Κύτταρην Χριστοφόρον, Ἱεροκήρυκα Ἱ. Μ. Τριφυλλίας καὶ Ὀλυμπίας. Ἐνεγράφητε. — Ἀρχιμανδρίτην Χασάπην Ἐλπίδιον, Νοσοκομεῖον Ἐ.Ε.Σ. Ἐνταῦθα. Ἐνεγράφητε. — Αἰδεσιμώτατον Παπαγεωργίου Ἰωάννην, Ἄγ. Μελετίου, Ζωγράφου 22, Ἰωάννινα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Ἡλιάδην Εὐάγγελον, Ἱ. Ν. Ἄγ. Φανουρίου—Τιμ. Προδρόμου Θεσσαλονίκης. Σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ζητηθέντα τεύχη. — Αἰδес. Μαλλιωτάκην Γεώργιον, Ἐφημέριον Ἀστυρακίου Μαλεβυζίου Ἡρακλείου Κρήτης. Ἐλάβομεν τὴν ἐπιστολήν σας, ἐξ ἧς ἐπληροφωρήθημεν τὸ πρῶτον περὶ τῆς χειροτονίας σας. Ἦδη ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀποστέλλονται τακτικῶς τὰ τεύχη τοῦ Περιοδικοῦ. — Αἰδεσιμώτατον Πρωτόπαπαν Ἀνδρέαν, Κιλικίου 18, Νίκαιαν Πειραιῶς. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Καλογερόπουλον Χρ., Καλύδονα Ὀλυμπίας. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἱερὰν Μητρόπολιν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ἐλήφθησαν τὰ ὑπ' ἀριθ. 4280 καὶ 4291 ἔγγραφα ὑμῶν καὶ βᾶσει αὐτῶν προέβημεν εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν διευθύνσεων τῶν αἰδес. Κώνστα Κωνσταντίνου καὶ Φλοροπούλου Κωνσταντίνου εἰς τὰ συνδρομητολόγια μας. — Ἱερὰν Μητρόπολιν Μηθύμνης. Ἐλήφθη τὸ ὑπ' ἀριθ. 1284 ἔγγραφο ὑμῶν περὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κουτσαμπάνη Νικοδήμου καὶ προέβημεν εἰς τὴν ἔγγραφον τούτου εἰς τὰ συνδρομητολόγια μας. — Αἰδес. Πετρίδην Ἰωάννην, Ἐφημέριον Μυρωδάτου Εἰθήης. Ἐνεγράφητε. — Αἰδεσιμώτατον Τραντᾶν Ἰωάννην, Ἐφημέριον, Ἱ. Ν. Ἄγ. Κων/νου Ἄνω Λιουσίων Ἀττικῆς.

Ἐπιτομή διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Τσώνην Λου-
κᾶν, Ἰ. Ν. Ἀγ. Γεωργίου Κορυθαλλοῦ, Νικαίας Πειραιῶς. Ἐπιτομή διευ-
θύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδес. Κατσιγιάννην Βασ., Μαζαράκη Πα-
τρῶν. Ἐπιτομή διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Κεφάλαν
Παναγιώτην, Ἐνορία Ἁγίας Μαρίνης Καζοπλοῦτου Χίου. Ἐπιτομή
διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἀρχιμανδρίτην Χαβιέρην Θεόκλη-
τον, Κολοκοτρώνη 156, Πειραιᾶ. Ἐπιτομή διευθύνσεώς σας ἐγένετο. —
Ἱεροδιδάσκαλον Κολιόπουλον Παναγιώτην, Τόξο, Κατερί-
νης. Ἐνεγράφητε. — Αἰδεσιμώτατον Νταρόγλου Λεόντιον, Ἐ-
βρινὸν Σαππῶν, Κομοτηνῆς. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφορήθημεν τὸ
πρῶτον περὶ τῆς χειροτονίας σας. Σᾶς ἐνεγράψαμεν. — Αἰδεσιμώτατον Χρῆ-
στον Παπαχριστόπουλον, Περσεφώνης 45, Γλυφάδαν. Ἐπιτομή
διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Στρατιωτικὸν Ἱερεῖα Ἀνεστόπου-
λον Χρυσόστομον, Καστορίαν. Ἐπιτομή διευθύνσεώς σας ἐγένετο.
— Ἀρχιμανδρίτην Ρουμελιώτην Χρυσόστομον, Πρωτοσύ-
κελλον Ἰ. Μ. Αἰτωλίας. Ἐπιτομή διευθύνσεώς σας ἐγένετο. Αἰδεσιμώ-
τατον Μπίτζιον Παναγιώτην, Ἐφημ. Κονταῖ Κορινθίας.
Σᾶς ἀπηντήσαμεν δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Dr. Evangelos Kon-
stantinou, 87 Würzburg, Heinestr. 11, Germany. Ἐπιτομή διευ-
θύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἀρχιμανδρίτην Θεόκλητον Φεφέν, Ἱε-
ροκήρυκα, Ἀγρίνιον. Ἐνεγράφητε. — Κύριον Δημ. Ἰ. Νικολόπου-
λον, καθηγητὴν, Φαβιέρου 15, Καβάλαν. Ζητηθὲν τεύχος ἐστάλη τῇν
9-11-68.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Συμπόσιον Πατέ-
ρων—Κλήμεντος Ρώμης, Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ Α'—Εἰσαγωγή. — **Ἐ-
πίκαιρα**: Ἡ προσέλευσις εἰς τὴν Ἱ. Ἐξομολόγησιν.—Ἡ ἔννοια τῆς «συμ-
μαρτυρίας». — Αἱ μεταφράσεις τῶν Πατέρων.—**Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου**,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Ἡ συνεργασία Κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐν
τῇ ἔνοριακῇ ζωῇ. — **Ἀρχ. Χριστ. Σταυροπούλου**, Ἱεροκήρυκος Βασιλ.
Ναυτικοῦ. Ἐπίκαιρα καὶ εἰδικὰ αἰτήματα στὴν θεία λατρεία. — **Χρυσό-
στόμου Ἰ. Νεαμονιτάκη**, (†) Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α'—**Γρη-
γορίου τοῦ Θεολόγου**, Ἐπιτάφιος στὸ Μεγάλο Βασίλειο. Ἀπόδοσις
Θεοδόση Σπεράντσα. — **Φ.**, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ
ἄλλας ἀπορίες. — **Βασ. Μουστάκη**, Προσευχὴ καὶ Ἁγία Γραφή.— **Ἀλ-
ληλογραφία**.

Τύποις: ΤΣΙΡΩΝΗ (Μονοτυπικὰ Συγκροτήματα)
Ὁδὸς Λένορμαν 185, Ἀθήναι — Τηλέφ. 530.318.

Ἐπιτομή Τυπογραφείου: Δημήτριος Β. Δεσποτάκης
Λεωφόρος Ἡρώων 26, Περιστέρι